xx vek

obrazovanje

kultura

ETORE DELPI
škola bez katedre

VLADETA JEROTIĆ
bolest i stvaranje

LUJ ŽAN KALVE
rolan bart

DIMITRIJE SERGEJEV
za novi univerzitet

MOSE JORGENSEN
škola koju su osnovali učenici

ŽAN MIŠEL PALMIJE
vilhelm rajh

MIŠEL LOBRO
obrazovanje pre svega

EDGAR MOREN
duh vremena I/II

MIŠEL PANOF
malinovski

ELVIN HEČ
antropološke teorije

MILORAD RADOVANOVIC
sociolingvistika

BAZIL BERNSTEJN
jezik i društvene klase

BENDŽAMIN LI VORF
jezik misao i stvarnost

bigz

beogradski izdavačko-grafički zavod

xx vek

Mišel Panof

malinovski

biqz

MIŠEL PANOF malinovski 34

BIBLIOTEKA
XX VEK

33

Urednik
IVAN ČOLOVIĆ

Mišel Panof

BRONISLAV MALINOVSKI

Prevela sa francuskog
IVANKA BOGDANOVIĆ

BEOGRADSKI IZDAVAČKO-GRAFIČKI ZAVOD
Beograd, 1979.

Naslov originala:
Michel Panoff: BRONISLAV MALINOWSKI

Mišel Panof, francuski etnolog, profesor Univerziteta u Parizu, autor je većeg broja zapaženih etnografskih radova, od kojih je većina posvećena Okeaniji, oblasti koju je među prvima istraživao Malinovski. Panof je preuzeo i izvesne probleme kojima se njegov veliki prethodnik bavio, tako da je on, i u tom pogledu, jedan od najpozvanijih da odredi mesto koje Malinovskom pripada u razvoju moderne misli o čoveku i kulturi.

Recenzent
DIMITRIJE DIMITRIJEVIĆ

Korice
IVAN MESNER, akad. slikar

Tehnički urednik
RUŽICA VUKAŠINOVIĆ-STANISAVLJEV

PREDGOVOR SRPSKOHRVATSKOM IZDANJU

Bronislav Malinovski je rođen u Austro-Ugarskoj, kao podanik onog ogromnog i apsurdnog carstva kome su bili potčinjeni i narodi Jugoslavije. Kolon, kao i toliki drugi, koji je svoju ućutkanu zemlju, gde su mu bile uskraćene mogućnosti intelektualnog razvoja, napustio da bi ih potražio u izgnanstvu, on je u detinjstvu i mladosti stekao životno iskustvo koje mu je pomoglo da stekne naročitu sposobnost da iznutra razume sudbinu ljudi podvrgnutih kolonijalnom ugnjetavanju u Okeaniji i Africi. Ali pre nego što je prekinuo veze sa sredinom u kojoj je ponikao, on je već bio prihvatio preovlađujuću germansku kulturu, tako da svojim nastanjivanjem u Velikoj Britaniji i usvajanjem anglo-saksonskog načina života, ipak nije, u potpunosti, postao član nove zajednice, kojoj se trudio da pripadne, i uprkos svemu, ostao je biće bez korena. Pri svem tom, za njega je bilo pitanje časti da bude priznat kao istinski pisac engleskog jezika, poput njegovog sunarodnika Džozefa Konrada. Ipak, velika potreba za afektivnom toplinom nastavila je da ga muči, potreba koju će nastojati da zadovolji živeći životom domorodaca Trobrijandskih ostrva, i razumljivo je što je, više nego većina etnografa na terenu, patio svaki put kada Melanežani ne bi ispunili njegova očekivanja. Tako se mogu objasniti njegov bes i ogorčenje kada je razočarenje bilo suviše veliko i kada je nadjačavalo promišljenu ravnodušnost koju zahteva naučna

praksa. Po tome je sličan intelektualcima naše epohe, za koje je karakteristično da se nigde ne osećaju na svom mestu.

Ostajući u dubini duše manje-više stranac u svim mestima gde se nalazio, stalno rastrzan između više različitih kultura: poljske, germanske, engleske i melanežanske, posedujući pri tom sposobnosti briljantnog poliglote, on je bio u boljem položaju no bilo ko drugi da se probija kroz svet i život kao *posmatrač*. A bio je, zapravo, čudesan posmatrač, što će ga čitaocu srpskohrvatskog izdanja učiniti možda još bližim. Njegovi opisi svakodnevnog života na Trobrijandskim ostrvima upotpunjeni opisima upotrebnih predmeta i oruđâ, posebno poljoprivrednih, koja udružuju toliko efikasnosti sa toliko estetske profinjenosti, tako su bogati i krajnje savesno dati, da ih ne srećemo često kod etnologâ zapadne Evrope i Sjedinjenih Američkih Država. Ono što impresionira jednog Francuza, čak i nedovoljno obaveštenog, jeste podatak da slična nastojanja danas postoje i u Jugoslaviji i drugim balkanskim zemljama u kojima bi delo Malinovskog trebalo da bude veoma blisko velikom broju čitalaca.

Moramo, na kraju, podsetiti na jedan ozbiljan nedostatak u delu Malinovskog, nedostatak koji etnolozi i sociolozi čitavog sveta moraju nastojati da što pre isprave. Reč je o proučavanju ekonomskih pojava u arhaičnim društvima. Baveći se međuostrvskim prometom zvanim *kula* i prehrambenim davanjima među srodnicima na Trobrijandu, Malinovski nam je dao zadivljujući analizu fenomenâ razmene i cirkulacije dobara. Razjasnio je, kako to niko nikada ranije nije učinio, način na koji je melanežansko društvo organizovano preko raznih mreža odnosa između grupa koje razmenjuju i pojedinaca koji razmenjuju. Ali, on se nije

ozbiljnije pozabavio *procesom proizvodnje*, ni *odnosima proizvodnje* svojstvenim ovom tipu društva, kao da u njemu postoje samo problemi sekundarnog značaja. Bez obzira na to da li je neko marksist ili ne, jasno je da nam je, zbog takvog propusta ostao nepoznat jedan presudan aspekt društvenog života Melanežana. A činjenica što je duh formata jednog Malinovskog mogao da prođe mimo nečeg tako važnog, upravo je dovoljan razlog da nas natera da čitamo i ponovo čitamo njegove radove.

Mišel PANOF

KUTAENI,
učitelju i prijatelju
sa Nove Britanije

UVOD

Među profesionalnim etnolozima, uvek se smatralo da je Malinovski sasvim osrednji teoretičar. Ali, odmah bi se obavezno dodavalo, da bi se korigovala strogost jednog takvog suda, da je bio bez premca kao etnograf. »Rad na terenu« bio je njegov istinski poziv, razlog divljenja potonjih generacija! Međutim, zahvaljujući preteranom zalaganju njegove udovice, danas se zna da je i njegov »rad na terenu« teško predstaviti kao besprekoran model onima koji se pripremaju za svoju prvu etnografsku misiju. Nedavno je objavljen njegov intimni dnevnik koji je vodio za vreme svog boravka na Trobrijandskim ostrvima, koji nam otkriva čoveka dosta različitog od privlačne slike na koju nas je navikla univerzitetska tradicija. Vidimo ga kako besni na domoroce, svoje domaćine i kako im se u tom neobuzdanom monologu obraća rasističkim izrazima. Neoprostivo ponašanje, mora se priznati.

Da li je to definitivno rušenje još jednog velikog mita, vrtoglavi pad idola grešnog što je dugo zamračivao vidik? Između njegovog neuspeha kao teoretičara i brutalnog pada u zasenak kao primernog etnografa, mnogi su u iskušenju da zaključe da ne ostaje ništa. A šta je onda sa njegovim knjigama? Suviše lepo napisane da bi bile valjane, odgovaraju oni njegovi sledbenici čiji je maternji jezik engleski, te

stoga smatraju da su dobre sudije. Svakako da se tome ne treba suprotstavljati navodeći ime jednog drugog Poljaka koji je pisao na engleskom — Džozefa Konrada; samo bi se otežao slučaj Malinovskog ako bi se poredili naučnik i pisac. Gde se, međutim, sem na najlepšim stranicama knjige Levi-Strosa *Tužni tropi*, može naći tako živ opis egzotične populacije kao što su kod Malinovskog ostrvljani Trobrijanda, i za koji tako duboko osećamo da se tiče svakog Evropljanina? Je li to baš tako malo? Ako bismo čoveka suprotstavili delu, ispitivali i preispitivali ono što je on o svom delu mogao da kaže — a tačno je da je Malinovski, ohrabren svojim univerzitetskim funkcijama, bio čak i suviše sklon tome — možemo biti sigurni da ćemo zaobići suštinu. Neuspeh prezrenog Sent Beva je tu da nam to dokaže.

Setimo se radije onoga što Prust kaže za izmišljenog pisca Bergota. Detinjstvo i mladost Bergota: učmala atmosfera jedne građanske porodice, ne mnogo zabavni razgovori sa braćom i sestrama, briljantniji i duhovitiji drugovi čija blagonaklonost samo još više ističe osrednjost njegove sopstvene sredine. Međutim, suprotno svakom očekivanju, Bergot se jednog dana »izdiže« iznad te jadne prošlosti i, nošen svojim delom, nadleće s velike visine toliko darovitije duhove no što je njegov: kao što se neki mali avion vîne iznad moćnih limuzina prikovanih za tle. Šta nam sad, na drugoj krajnosti, pružaju salonski razgovori Bergotovi kad je postao slavan i svuda pozivan pisac? Samo ružnu — »demistifikujuću«, reklo bi se danas, karikaturu njegovih sopstvenih spisa. Kako je to moguće? Jednostavno zato što je Bergot u svoje delo preneo sav svoj senzibilitet, znanje i maštovitost

dok se njegovi briljantni drugovi gube i rasipaju svoj talenat. Ali zato, kad je sprovedena ta mobilizacija svih energija, ne ostaje mnogo lepog kod Bergota čoveka koji nastavlja da živi svoj svakodnevni život kao sasvim prosečno biće. Možda iznenađuje ovo poređenje. Jer, naravno, Bergot je pisac, a njegovo delo je književno delo, dok je Malinovski etnograf, a etnografija se smatra naukom. Međutim, ako bismo, pri svoj toj razlici, imali na umu Bergotovo detinjstvo dok čitamo dnevnik Malinovskog i setili se mondenskih razgovora »uspelog« Bergota, osvrnuvši se na katehizis funkcionalizma, ne bi li naš sud bio u mnogome drugačiji? Prošlo je već trideset godina otkako je Malinovski umro, a i dalje se dovodi u pitanje ono što nam je ostavio. Prilično dug period čistilišta za pisca uspešnih knjiga. Njegov intimni dnevnik objavljen je 1967. i na taj način je zadat poslednji udarac njegovom ugledu. Vreme je, dakle, da pokušamo da utvrdimo pravo stanje i izmerimo šta ostaje iza gomile kritika i konfuznog šapata bolećivih kolega.

Takav poduhvat nije sasvim nov. Još pre petnaest godina su se najeminentniji učenici Malinovskog okupili da bi doneli celoviti sud o delu svog učitelja i objavili, pod rukovodstvom Firta (1957), zbirku temeljno napisanih eseja. Svako ko želi da sazna preovlađujuće mišljenje profesionalnih krugova o ocu moderne antropologije, mora ih pročitati. Štaviše, tu je, pregledno izložena i podvrgnuta univerzitetskoj kritici, većina ideja, kategorija i sistematizacija koje je, na svoju nesreću, Malinovski izvukao iz svog etnografskog *delanja* i kruto izložio za svoje studente i kolege. Jasno je da je namera ove knjižice drugačija. Međutim, zbirka naših prethod-

nika, kako joj nedostaje širi uvid u ovu temu, dala nam je ohrabrenje i opravdanje jer, sve u svemu, ne donosi suviše visoku ocenu o Malinovskom, a nekoliko eseja koji je čine, odaju glas skorojevićâ koji se stide svojih roditelja. Onima koji su na drugi način rešili svoju edipovsku krizu, ostaje da protrljaju oči i da, vrativši se životu i delu ovog čoveka, unesu, ne velikodušnost, već pažnju. Tada će i samoj pravičnosti biti vraćen dug.

I

ČOVEK

Malinovski pripada jednom već prohujalom dobu, dobu u kome je naučni duh bio na vrhuncu oholosti. Od XIX veka na izmaku, nasledio je i snage i slabosti: veliku intelektualnu energiju, sigurnost koju ne remete veliki problemi, pomalo sirov materijalizam i izvesnu sitničavu opširnost. Kako je postao figura našeg vremena, to je ono što će ispitivanje njegovog dela upravo objasniti.

Bronislav Kaspar Malinovski se rodio 7. aprila 1884. u Krakovu kao poljski podanik onog Austro-Ugarskog carstva čiju nam je nezaboravnu sliku preneo Muzil u svom delu *Čovek bez svojstava*, carstva kome su bili potčinjeni i narodi Jugoslavije. Ova okolnost zaslužuje da se na nju podsetimo. Ona je kasnije doprinela razumevanju životnih problema kolonizovanih, što odlikuje njegova dela iz primenjene antropologije (1945. posebno), ali kao nešto možda trajnije, naučila ga je da političke režime i nacionalne suverenitete smatra samo spoljnim slučajnostima, stvarima na koje se čovek navikava i koje menja kao odela, već prema prilici: u svom životu emigranta Malinovski će to spontano i sprovesti u praksi. Zato bi bilo uzaludno u njegovoj karijeri i u njegovom delu, tražiti vatrena iskazivanja patriotizma, bar sve do Hitlerove invazije koja ga je navela da se, koliko iz odvratnosti prema nacizmu, toliko

možda i iz osećanja nacionalne solidarnosti u pravom smislu, aktivno zauzme za sudbinu poljskih intelektualaca u izgnanstvu.

Raspravljalo se nedavno, i to ne bez strasti, o društvenoj sredini kojoj je pripadala porodica Malinovskog. Građanstvo ili plemstvo bez titule? Rasprava koja, verovatno, nije završena, ne čini se bitnom za tačno procenjivanje Malinovskog kao čoveka i uticaja koji je izvršio. Korisniji je podatak da je završio srednju školu i fakultet u Krakovu, stekavši, na uglednom univerzitetu tog grada, doktorat iz matematike i fizike. To je bilo 1908. godine: Malinovski tada čita Frejzerovu *Zlatnu granu* i odlučuje da se okrene etnologiji. Zdravlje mu je već zadavalo brige koje će ga kasnije, i to još žešće, ponovo sustići, dobijajući ponekad opsesivni karakter, o čemu govori njegov intimni dnevnik iz tridesetih godina, objavljen 1967. godine. Rešen da ne nastavi putem koji su mu otvorile njegove studije, odlazi u Lajpcig, gde će, tokom dve godine, biti đak Karla Bihera (Karl Bücher) i Vilhelma Vunta (Wilhelm Wundt).

Karl Biher, u svojoj teoriji stupnjeva ekonomskog razvoja, posebno se bavio primitivnom ekonomijom; Biherovo stanovište Malinovski će kasnije (1944 : 148) oceniti kao »funkcionalističko« u začetku. Što se tiče Vunta, osnivača eksperimentalne psihologije, on je svojim radovima iz »psihologije naroda« (Völkerspsychologie) i svojim evolucionističkim tezama izazvao pojavu čitave jedne škole u oblasti kulturne antropologije. Malinovski je kasnije žustro reagovao protiv ta dva vida njegovog učenja ali je i usvojio neke Vuntove intelektualne orijentacije koje su implicitno prisutne u osnovama njegovog sistema.

Treba, najzad, istaći da je Malinovski u Lajpcigu preduzeo proučavanje porodice kod australijskih domorodaca, koje će 1913. godine dovesti do prve značajne publikacije koja nosi njegovo ime.

Malinovski 1910. godine emigrira u Englesku, za koju je vezana čitava njegova naučna karijera; boravak u Sjedinjenim Državama, od 1938. godine do smrti, ima samo privremeni karakter. Motivi odluke da pređe u Englesku, odluke koju donosi u svojoj 26. godini, danas su još nedovoljno poznati. Nema sumnje da je kod njega bilo anglomanije, ali to ništa ne objašnjava, jer je u to doba ona bila veoma rasprostranjena u njegovoj društvenoj sredini, mada nije izazvala migraciona kretanja većih razmera. Uostalom, anglomanija Malinovskog očigledno je bila samo jedan vid ambivalentnog stava, čija se druga strana sasvim otvoreno pokazuje u njegovom dnevniku. Izneto je i da se rado pozivao na primer jednog velikog Poljaka — Džozefa Konrada, koji je svoje delo ostvario u Engleskoj. Svedočanstvo nesumnjivo verodostojno, ali koje nam pruža samo jednu naknadnu racionalizaciju događaja. Jednostavnija je i verovatno bliža istini pretpostavka da je izabrao Englesku kao što je Dekart, nekoliko vekova ranije, izabrao Holandiju; činjenice u svakom slučaju pokazuju da mu je to odgovaralo. Njegovo poznavanje engleskog, koje se stalno poboljšavalo, tako da još i danas može da raspali sujetu čitaoca surevnjivog na njegov književni talenat, omogućilo mu je da se odmah istakne kao doktorant *(postgraduate student)* na London School of Economics i da na istoj školi postane predavač (lecturer) još 1913. godine. Zahvaljujući zalaganju svog učitelja C. G. Seligmana, on je 1914.

godine dobio potrebna sredstva za etnografsku misiju u Novoj Gvineji i posle kratkog boravka u Australiji, gde je prvi put sreo Retklif-Brauna (Radcliffe--Brown), iskrcao se septembra u Port Morsebiu. Razne nedaće ga sprečavaju da ostvari svoj početni program i on se nastanjuje u oblasti Mailua, koju čine ostrvca i priobalna sela na jugoistoku Papuanije, gde će ostati da radi šest meseci. Teškoća je bilo napretek: izbio je rat i Malinovski, austrijski podanik, tako postaje državljanin neprijateljske sile; međutim, njegovi prijatelji će se postarati da on ne bude uznemiravan; štaviše, dobiće od vlade subvenciju za svoja istraživanja u Novoj Gvineji. Jer, i to je izvor neprilika: finansijska sredstva kojima raspolaže za svoju misiju vrlo su skromna što je, s obzirom na sadašnje naučne budžete, teško zamislivo. Godine 1915. vraća se u Australiju i dva puta, svaki put po godinu dana, boravi na Trobrijandskim ostrvima, između 1916. i 1918. godine. Ova ostrva, koja su donela slavu svom etnografu i postala obećana zemlja za njegove sledbenike, Malinovski je posetio nakratko u vreme svoje prve misije u Novoj Gvineji, ali se ona tada nisu nalazila u njegovom programu. U stvari, trebalo je da se, po Seligmanovom savetu, smesti na susedno ostrvo Dobi, koje je kasnije proučio Forčun (Fortune), da se u odlučujućem trenutku nije umešala slučajnost.

U međuvremenu, Londonski univerzitet, nagradivši njegove prve dve knjige *Porodica australijskih domorodaca (The family among the Australian aborigines)* iz 1913. i *Domoroci Mailua (The natives of Mailu)* iz 1915. godine, dodelio je Malinovskom titulu doktora nauka *(D. Sc.)*. Treba zabeležiti da je i pored

sve svoje zauzetosti pripremama za potonje ekspedicije u Novu Gvineju i različitih briga o kojima saznajemo iz njegovog dnevnika (1967), Malinovski imao snage i našao vremena da odmah iskoristi »materijale sa terena«, jer je publikacija iz 1915. godine plod istraživanja preduzetih krajem prethodne godine. Tu želju da se ide brzo, tako da ideje i problemi izviru neposredno iz beležaka, još bolje otkriva njegov veliki članak iz 1916. godine *»Baloma: duhovi mrtvih«* (Baloma: the spirits of the dead), krcat novim činjenicama i važnim metodološkim zapažanjima. Takav postupak nije uobičajen: danas, mnogi etnolozi kao da veruju da će vreme dati njihovim beleškama onaj »buke« kojim se obogaćuje dobro vino kad stari. Po isteku svoje druge misije na Trobrijandskim ostrvima Malinovski se nije odmah ponovo vratio u Englesku. Bolestan, proveo je godinu dana na Kanarskim ostrvima sa svojom ženom, kćerkom jednog univerzitetskog profesora iz Melburna i tamo dovršio *Argonaute* koji su se pojavili 1922. godine. Iste godine Malinovski je naimenovan za predavača (lecturer) socijalne antropologije na Londonskom univerzitetu. London će skoro dvadeset godina biti centar njegove univerzitetske aktivnosti. Sve ide uobičajenim tokom jedne briljantne karijere. Nekoliko repernih tačaka treba ipak istaći: 1927. godine prihvata prvu katedru za antropologiju koja je osnovana na Londonskom univerzitetu[1]), 1934. godine provodi tri meseca u južnoj i istočnoj Africi gde obilazi svoje studente na terenu.

---

[1]) Njegov učitelj Seligman bio je redovni profesor na katedri za *etnologiju.* O značaju razlike između ove dve discipline u britanskoj tradiciji videti: Evans-Pritchard, *Anthropologie sociale,* Paris 1969, Editions Payot.

Godine 1936. pozivaju ga u Sjedinjene Američke Države, gde predstavlja Londonski univerzitet na svečanostima povodom tristote godišnjice postanka Harvardskog univerziteta. Dve godine kasnije ponovo odlazi u Sjedinjene Američke Države na studijsko odsustvo; tamo će boraviti sve do smrti, 1942. godine. Tokom tog poslednjeg perioda predavaće na Jelskom univerzitetu, a za vreme letnjeg raspusta radiće kratko vreme u seoskim zajednicama u Meksiku.

Curiculum vitae nije dovoljan da se upozna čovek. Kakav je čovek bio Malinovski? Fotografije kojima raspolažemo, iz različitih perioda njegovog života, govore već nešto više i pokazuju nam izraz unutrašnje sigurnosti u pogledu i crtama lica. Šta još govore svedoci? Oni su sačuvali sećanje na jednog izvanrednog predavača, ali i ponekad dosadnog profesora. Dodaju da su mu principijelnost i težnja ka dogmatizmu na naučnom planu donele dosta neprijatelja u univerzitetskim krugovima. Sve to nadoknađeno — ne bi li trebalo reći pojačano? — primetnom sklonošću ka šegačenju, posebno u trenucima kada su okolnosti nalagale da se očekuje odmereno ponašanje (prijemi i druge svečane prilike). Za ovo ima puno svedočanstava i ona nas obaveštavaju o složenosti ličnosti Malinovskog, možda i o njenoj krhkosti, jer ono što nam ona pokazuju nikako nije smisao za humor, već, pre bi se moglo reći, duh isforsiranog lakrdijaštva, koji je bio u modi u udruženjima nemačkih studenata. Zatim njegov intimni dnevnik koji je objavila njegova udovica 1967. godine: zabeleške koje pokrivaju dva kratka perioda njegovog života (1914—15, 1917—18), pisane namerno na poljskom da bi se izigrali indiskretni a zatim brižljivo

skrivane da bi se izbeglo bilo kakvo objavljivanje. Bilo je tu — moramo se složiti — dosta razloga da se probudi bračni pijetet supruge velikog čoveka i dovede u iskušenje neki izdavač. Iskušenje tim veće što je Malinovski taj dnevnik vodio dok je bio na terenu; pružala se dakle mogućnost da se vidi naličje dekora! To što tekst nema književne vrednosti niti bilo kakve naučne zanimljivosti, što se i moglo očekivati od dnevnika čiji se autor trudi da uhodi sopstvene reakcije i slabosti kako bi pokušao da ih ispravi, nije moglo da odvrati izdavača. Naprotiv, treba zamisliti koliko je, za publiku, naviknutu da se naslađuje dokumentima u »sirovom« stanju, takav tekst zvučao »istinskije«, »ljudskije«. I odista tu nalazimo tegobu usamljenog čoveka, strah od bolesti, umor, seksualne frustracije i rđavo raspoloženje kada pošta ne stiže ili kada domorocima nedostaje revnost, inteligencija i uglađenost. Sve u svemu, slika koju Malinovski daje o sebi, pokazuje ličnost bez mnogo širine, osrednje kulture. I baš je u tome paradoksalna poruka koju nudi ovaj dnevnik — moralna pouka koju izdavač nije imao u vidu. Jer, ako tu i postoji sablazan, ona se neće naći u tom intimnom zapisu i pored svih napora uloženih u to da se postigne publicitet, već u činjenici što je takav čovek bio u stanju da stvori tako zamašno delo kakvo je ono koje nosi njegovo ime. Sivkasta čaura koju nam pokazuju dvadeset pet godina posle smrti Malinovskog samo čini još većom pobedu jednog intelekta. Etnologija ili antropologija (svejedno koju reč da upotrebimo), dobila je mnogo zahvaljujući prevazilaženju čoveka u njegovom delu.

II

DUH VREMENA

Kad je Malinovski odlučio da se okrene etnologiji, intelektualnom klimom u kojoj se formirao njegov duh, dominirao je spoj dveju dogmi koje su već počele da gube svežinu novoga: evolucionizam i jedna mehanicistička forma materijalizma. Sociološki evolucionizam, čiji je savršeni primer knjiga *Drevno društvo* (Ancient society) Luisa Morgana (Lewis Morgan), prožimao je, između ostalih dela, i Frejzerove spise koji su bili odlučujući u buđenju vokacije mladog Poljaka. Svakako, čuli su se i drugi glasovi u tom lepom ideološkom koncertu, Boasov s knjigom *Ograničenja uporednog metoda u antropologiji (The limitations of the comparative method of Anthropology,* 1896) i Vestermarkov (Westermarck), koji je odbacivao ideju o prastadiju univerzalnog promiskuiteta, u svojoj knjizi *Istorija braka* (History of human marriage, 1891), ali je, i to naročito u Engleskoj, hipoteza o jedinstvenoj razvojnoj liniji čitavog čovečanstva, ostala osnova antropološke ortodoksije. Neslaganja u pogledu redosleda pojavljivanja ove ili one posebne institucije u istoriji ljudske vrste, nisu sprečavala razne teoretičare da svi postuliraju zajedničko poreklo čovečanstva u nekom veoma dalekom periodu. Na tom početnom stadijumu postojalo bi izvesno stanje divljaštva iz kojeg bi razne rase i etničke grupe uspele da se izbave i svaka od njih bi nastavila

da napreduje sopstvenim ritmom duž jedinstvene putanje čije se sve etape moraju, pre ili posle, preći na isti način. U toj perspektivi, razlike koje se u svetu zapažaju između običaja, institucija, itd., svedoče jedino o redosledu oblika koje najrazvijenije grupe poprimaju, a zatim prevazilaze, te ih zato treba poređati po istoj skali. Drugim rečima, primitivni čovek bi, u skladu sa etimologijom koju smo na sreću, zahvaljujući poluvekovnim etnološkim istraživanjima, uspeli da zaboravimo, bio zaostao čovek kojeg bi stoga trebalo da proučava paleontologija. Zato su egzotični narodi privlačili pažnju evropskih naučnika samo u onoj meri u kojoj su pružali obaveštenja zahvaljujući kojima se mogu poređati sekvence evolucije. Mada mu istorijski prethodi svojim principima, sociološki evolucionizam je ovde bio samo transpozicija biološkog evolucionizma. Međutim, igrarija sa sekvencama je počela da zamara i same učesnike u igri, a Rivers, sa kojim je Malinovski ubrzo stupio u vezu, počeo je već da se okreće difuzionizmu. Ali i ovde je ono što su najveći umovi tog vremena mogli da pruže, bilo samo jedno rekonstituisanje istorije na osnovu pretpostavki, intelektualni poduhvat protiv koga će Malinovski kasnije uperiti neobično oštre strele (videti posebno 1926. a, 1944: 176, 211). Najzad, da bi se mogao u potpunosti oceniti uticaj te ideološke mode, treba se podsetiti da je i sam Frojd, uprkos svoj svojoj duhovnoj nezavisnosti, usvojio evolucionističku perspektivu u knjizi *Totem i Tabu* (1913). Što je kasnije odustao od pridavanja istorijskog značaja praoceubistvu, ne umanjuje vrednost dokaza koji pruža njegova knjiga.

Druga intelektualna struja, koja je, i pored toga što je izgubila svoju snagu, navukla neprijateljstvo Malinovskog i posredno doprinela formiranju njegovog sopstvenog sistema, jeste mehanicistički materijalizam. U psihologiji je ta struja bila prisutna u osnovama raznih asocijacionističkih teorija još od početka XIX veka. Vunt, učitelj Malinovskog u Lajpcigu, iako ga istoričari ove discipline nisu uvek svrstavali u tu školu, bio je pod njenim velikim uticajem, kao što su primetili Viljem Džems (William James) i drugi psiholozi iz iste generacije. Izvesno je da je na tu orijentaciju svog učitelja Malinovski reagovao isto tako nepovoljno kao i na njegovo oduševljenje za pojam kolektivne psihe. Međutim, kada je stigao u Englesku druge su ga ideje počele zaokupljati, posebno psihologija Viljema Džemsa, koji je tada bio na vrhuncu popularnosti. E. R. Lič (E. R. Leach, 1957: 121) je nagovestio da je upravo u Džemsovoj misli Malinovski mogao naći inspiraciju koja se u njegovom kasnijem intelektualnom razvoju pokazala kao najplodnija, dok su ranije pretrpljeni uticaji, svojim negativnim dejstvom, potrebu za sintezom činili samo još prečom. Uistinu, približavanje etnologa i, od njega starijeg, psihologa zvuči uverljivo ako se ima na umu pojam pragmatizma i njegova određujuća uloga u dělu obojice. Ne samo da Malinovski u svojim teorijskim spisima, kao i Džems, pribegava pragmatizmu, da bi dao krajnje objašnjenje ljudskog ponašanja, već oni to objašnjenje i formulišu sličnim terminima (verovanja i predstave služe zadovoljavanju čovekovih bioloških potreba). Međutim, poređenje se može izvoditi i dalje ako navedemo još jedan argument koji nije tako neposredan, ali je

isto toliko jak koliko i pozivanje na pragmatizam. Reč je jednostavno o funkcionalizmu koji će, u istoriji antropoloških teorija, biti, i u dobru i u zlu, vezan za ime Malinovskog. Objavljivanjem svojih *Principa (Principles, 1890)*, Džems je uveo funkcionalizam u psihologiju, a njegovi sledbenici tom funkcionalizmu upućuju iste one zamerke koje su stavljane i Malinovskom. Posebno će, u obema disciplinama biti kritikovan i sâm pojam funkcije zbog sebi svojstvene dvosmislenosti zahvaljujući kojoj stalno lebdi između biološkog (ili tautološkog, rekli bi najstrožiji) i teleološkog (to jest nenaučnog) značenja. Sličnost kritikâ je isto toliko upečatljiva koliko i sličnost sistemâ; odatle možemo videti da su ista idejna struja i ista idejna protivstruja potresale, jedna za drugom, psihologiju i antropologiju u zemljama engleskog govornog područja. Trebalo bi, isto tako, pomenuti uticaj koji je vršila »psihologija ponašanja« (bihevriorizam), počev od 1913—1914, ali kako, po svemu sudeći, Malinovski, pre svoje izjave o prelaženju u drugi tabor iz 1935. godine, (Coral gardens), nije u potpunosti sagledao njenu plodnost, biće bolje da se na to vratimo malo kasnije. U svakom slučaju ovih nekoliko repernih tačaka omogućava da se nazre složeniji i posebno dugotrajniji put nego što bi to nagoveštavalo jednostavno preuzimanje Džemsovog pragmatizma.

Među ostalim teoretičarima ove epohe, Dirkem koji je izvršio tako trajan uticaj u Velikoj Britaniji, a i na većinu antropologa britanske tradicije, nije mnogo zainteresovao Malinovskog. Malinovski ga je, izgleda, čitao površno ili bar ne osećajući intelektualni afinitet prema onome što je čitao, mada ga je

kasnije često svrstavao među osnivače antropologije i čak smatrao pretečom funkcionalizma (1944: 148). Reklo bi se, uprkos ovom zakasnelom odavanju priznanja, da je najizrazitiji deo doprinosa francuskog sociologa misli Malinovskog, iz godina kada se formirao, bio u učenju o kolektivnom mentalitetu. Odatle vuče koren antipatija slična antipatiji koju su na istu temu izazvale Vuntove ideje. Prikaz knjige *Elementarni oblici religijskog života (Formes élémentaires de la vie religieuse)*, koji je Malinovski dao iste godine kad je objavio sopstvenu monografiju o australijskim domorocima, pokazuje, uostalom, koliko je negativan bio njegov stav prema Dirkemu.

Još više iznenađuje, bez sumnje, njegovo nepoznavanje dela Maksa Vebera koje se proteglo kroz ceo njegov intelektualni život. Kada je reč o čoveku koji je, u Velikoj Britaniji, oduvek smatran najboljim poznavaocem intelektualnih dostignuća kontinenta i koji, štaviše, nikada nije napuštao san o velikoj teorijskoj građevini koja bi sjedinila njegova razna znanja to se teško da objasniti. Međutim, da ne bismo bili prestrogi prema Malinovskom, treba ovde da se podsetimo da je i samom Dirkemu i Mosu, koji su bili otvoreniji i mnogo bolje pripremljeni da shvate značaj novih dela, Veber isto tako ostao stran. U odnosu na Frojda, naprotiv, nije reč o nepoznavanju već o nerazumevanju, jer je Malinovski, verovatno, bio jedan od prvih specijalista društvenih nauka koji je čitao bečkog učitelja, ali da bi, na žalost, ubrzo odbacio njegove ideje. Na taj susret koji je mogao da bude tako plodan za antropologiju, kao što su kasnije, na različitim nivoima, pokazali

radovi Margaret Mid i Levi-Strosa, biće bolje da se vratimo docnije.

Evolucionizam, difuzionizam, psihologija Viljema Džemsa, dirkemovska sociologija, psihoanaliza: to bi, dakle, bili glavni izvori uticaja kojima će Malinovski biti okrenut za vreme traženja sopstvenog puta. Prelazeći sa intelektualne klime tog doba na stanje antropologije u 1910. godini, možemo zapaziti četiri činjenice koje će nam omogućiti da pravilno ocenimo tekovine antropologije u trenutku kad je Malinovski prispeo u London. Najpre, postoji kod filozofa, sociologa, istoričara, sve veće interesovanje za sva zapažanja prikupljena o primitivnim narodima. Čitalac će steći izvesnu sliku te radoznalosti ako prelista izveštaje objavljene u *Année sociologique,* počev od 1898. i ako se seti upitnika o »običajima i religiji necivilizovanog stanovništva«, koje je ser Džems Frejzer, stručnjak za klasičnu antiku i lepu književnost, slao na drugi kraj sveta. Osećajući značaj tog strujanja, Univerzitet je, dao zvanični status proučavanju primitivnih naroda i ustanovio ga pod imenom etnologije ili antropologije, kao predmet redovne nastave još 1884. u Oksfordu, 1900. u Kembridžu i 1908. u Londonu. Uostalom, iste te 1908. bila je osnovana i prva katedra sa nazivom »socijalne antropologije«, nazivom koji je imao poznatu sudbinu u zemljama britanske tradicije. Tačno je da je šef katedre bio Frejzer, što nije još tada, bez obzira šta je Malinovski kasnije mogao reći, nagoveštavalo onaj istinski preobražaj, ni sve one brojne tokove razvoja nove discipline. Na trećem mestu, treba zabeležiti da se u Velikoj Britaniji definitivno nametnulo uverenje da se naučnici, radi prikupljanja činjenica, ne mogu

više oslanjati na slučajnu radoznalost putnikâ ili misionarâ, već moraju sami obavljati svoja posmatranja na licu mesta. Potreba rada »na terenu«, bila je najzad priznata. Nesumnjivo je da su neki nje bili svesni još mnogo ranije i dovoljno je, da bi se videlo koliko Englezi kasne, pomenuti anketu Luisa H. Morgana kod Irokeza sredinom XIX veka, što je, prema mišljenju Fortsa (Fortes, 1969) najbolji deo njegovog dela, i Boasovo bavljenje kod Eskima i Kvakiutl-Indijanaca, tri decenije kasnije. Nećemo naneti nikakvu uvredu dvojici velikih američkih pionira ako istaknemo da nije došlo do toga da za njihovim primerom polete mnogi, sve do inicijative Hadona (Haddon), organizatora velike ekspedicije iz 1898—1899. godine u klancima Toresa. Ta ekspedicija uprkos neizbežnim nedostacima svojih rezultata, označila je zaokret u istoriji antropologije po broju i vrednosti svojih učesnika i po zamahu koji je dala empirijskom istraživanju. I doista, tokom deset narednih godina, biće sve više i više anketâ profesionalnih etnografa; imena Riversa, Retklif-Brauna i Seligmana blistavo ilustruju vrenje u tom periodu. To sve znači da će Malinovski naći tradiciju »terena« već prilično čvrsto ustanovljenu u Velikoj Britaniji dok će zemlja kao što je Francuska dugo čekati da spozna nešto slično. To isto znači da njegov polazak na Novu Gvineju ne predstavlja nikakvu novinu 1914. godine; novine koje će Malinovski dati u pogledu teorije i prakse etnografskog rada tako su spektakularne da bismo ih samo potcenili ako bismo u nečem drugom tražili motive da se njemu divimo. Najzad, zahvaljujući Dirkemovom uticaju, jedna čisto sociološka orijentacija počinjala je da se probija

u britanskoj antropologiji koja je dotle pretežno bila zaokupljena materijalnom kulturom i smelim komparativizmom frejzerovskog tipa. Videćemo šta će Malinovski izvući iz te tendencije i koju će joj formu on dati.

III

PRVA DELA

Porodica australijskih domorodaca (1913) je prva knjiga Malinovskog[1]). Da bi bila pravilno ocenjena, moraju se imati na umu uslovi pod kojima je bila napisana: taj rad je, u neku ruku, predstavljao autorovu probaciju u profesiji, koja će kasnije postati njegova, i zato je morao da se osloni na dokumenta koja su drugi prikupili, a ne na sopstvenu etnografsku anketu. Time se objašnjava dosta knjiški ton izlaganja i suvoparan stil. Oni koji su mu kasnije prebacivali što je olako dopuštao da ga zaokupi »literarni« demon živih i slikovitih opisa, našli bi se na muci da ovde nađu predznake takve popustljivosti.

Mada je doživela ponovno izdanje, knjiga se, bezmalo, više i ne čita, i sigurno je da bi bilo pogrešno tražiti u njoj nagoveštaj kasnijeg dela Malinovskog. Ali ona više no tužnom anahroničnošću, odiše neaktuelnošću, premda nije lišena izvesne svežine. A šta nam, u stvari, najčešće evocira svet australijskih domorodaca? Uglavnom dva predmeta intelektualne fascinacije: vrlo složenu sociologiju bračnih sistema i skoro neiscrpan izvor razmišljanja o takozvanom »totemizmu« i, uopštenije, »divljoj misli«. Tim dvema temama posvećena je veoma bogata literatura u kojoj dominiraju imena Retklif-Brauna i

---

[1]) U ovoj knjizi preuzeti su navodi iz novog američkog izdanja iz 1963. (Schocken Books, New York).

Levi-Strosa. Međutim, Malinovski ne govori ni o jednom ni o drugom u svojoj knjizi. To je možda za žaljenje, i to su rekle i napisale mnoge njegove kolege i sledbenici. To je svakako šteta za ugled Malinovskog u sadašnjem trenutku, ali ne treba izgubiti iz vida da se moralo čekati sve do ove poslednje decenije da bi istraživači ponovo počeli da ispituju, novim sredstvima svakako, ono što predstavlja predmet njegove knjige. Da li je to, možda, još jedan dokaz o minornoj zanimljivosti te knjige? O tome se može raspravljati. Ipak, sigurno je da je oko 1910. godine Malinovski učinio nešto novo time što je sebi postavio zadatak da odredi i prouči bračnu (ili, kako se to danas stručno označava, »nuklearnu«) porodicu, i to zbog toga što je većina teoretičara iz ideoloških razloga, navedenih u prethodnom poglavlju, odbijala da veruje da je moguće kod tako »zaostalih« bića, kao što su australijski domoroci, postojanje institucije zasnovane na individualnim vezama između jednog čoveka, jedne žene i njihove dece. Daleko verovatnijim su izgledali opšti seksualni promiskuitet, stapanje osećanja i interesa u »hordi« ili plemenskoj zajednici, itd. Čak ni Dirkem nije bio u stanju da sebi predstavi australijsku bračnu porodicu drugačije no u vidu asocijacije *de fakto*, koja se formira i rasformira već prema nahođenju pojedinaca i van svih normi — sve u svemu ne mnogo više no spoj mužjaka i ženke koji obezbeđuju reprodukciju i negu mladuncima kod životinjskih vrsta. Stoga je još i danas poučno uputiti na diskusiju Malinovskog o tim pogledima (str. 300—302).

Protiv predrasuda i neznanja svojih savremenika Malinovski je najpre morao da dokaže i samo

postojanje te institucije, koju u jednoj militantnoj formi naziva »individualnom« porodicom. Izboriti se za takav rezultat, koji naknadno može izgledati dosta skroman, izaziva poštovanje, čim se makar i površno pregledaju raspoloživa dokumenta za takvo jedno istraživanje: u stvari, jedna gomila svedočanstava različitih datuma, nejednake vrednosti i često protivurečnih. Međutim, zahvaljujući tome, imamo nekoliko stranica (str. 20—25) o pravilima usvojenim u kritici svedočanstava, koja, iako nemaju revolucionarnu originalnost, mogu još da korisno posluže mnogim mladim istraživačima. Isključiva, ili skoro isključiva pažnja koja se posvećuje bračnoj porodici u ovoj knjizi ima i svoje naličje medalje: institucija, koju nam prikazuje Malinovski, predstavlja nam se kao lica sa vizantijskih slika na zlatnoj podlozi, pri čemu su njene veze sa drugim grupama domorodačkog društva (rod, »horda«) veoma zapostavljene. Taj nedostatak, na koji je često ukazivao otkako je knjiga izašla, ne može se negirati. Ipak, on ne sme dozvoliti da zaboravimo da je Malinovski, sužavajući svoj vidokrug, ostavio svojim sledbenicima nekoliko značajnih principa koji su postali azbuka izučavanja srodstva. Na prvom mestu, rukovođen svojim neprijateljstvom prema Morganu, on će rasvetliti pojmove »srodstva« i »krvne veze« (posebno na stranicama 171 i 200) i napraviti razliku između biološkog i sociološkog srodstva (str. 176—179), razliku koja je kasnije postala ideološko oružje antievolucionista. Sam po sebi odnos između pojedinca i njegovog potomstva, onakav kakav se ustanovljava rađanjem (biološko srodstvo), nije zanimljiv za antropologa — tvrdi on (str. 177) — i hteti ga identifikovati sa vezom

srodstva koju sankcioniše društvo pod izgovorom da ih naša sopstvena kultura, opšte uzev, povezuje, znači da sebi uskraćujemo mogućnost proučavanja egzotičnih naroda. Međutim, tu je reč o jednom metodološkom pravilu koje leži u osnovi moderne antropologije. Tu je ideju sâm Malinovski briljantno razvio u svom delu *Otac u primitivnoj psihologiji (The father in primitive psychology,* 1927) razjašnjavajući posebne probleme koje postavljaju matrilinearna društva; sve što tu nalazimo, iskazano je drugom terminologijom u radovima teoretičara šezdesetih godina. Na to ćemo se još vratiti.

Dalje, Malinovskom treba odati priznanje zbog njegove, na žalost kratke, rasprave o pojmu *filijacije* (str. 184). Ne samo što je definicija koju je on dao, odolevala iskušenjima stručnih usavršavanja, koja su kasnije bila uvedena u ovu disciplinu, već još i danas ostaje aktuelan njegov poziv da uvek preciziramo koja je ta grupa — od grupâ različitih nivoa (stambena jedinica, klan, bratstvo) — na koju mislimo kad govorimo o filijaciji. Preporuka koja, naravno, važi za sva društva, a ne samo za australijsko. Ono što će možda iznenaditi današnjeg čitaoca, to je prilično skromno mesto koje je Malinovski dao filijaciji u skupu činjenica objedinjenih pod rubrikom »srodstvo«. U stvari, pravilo filijacije, iako više nema onu, tako reći, opsesivnu vrednost koju su mu dale rasprave XIX veka o patrijarhalnim i matrijarhalnim sistemima, ostaje primarni kriterij u tipologiji društava. Jasno je, međutim, da ono za modernu antropologiju nije glavni cilj istraživanja srodstva: brak, prebivalište, usvojenje, itd. zadržavaju verovatno više pažnju posmatrača i teoretičara. Štaviše: sve

tananije analize sve složenijih ili manje jednostavnih društava no što se ranije verovalo, dovela je etnologe, poslednjih godina, do toga da povećaju broj korišćenih pojmova i da govore naročito o »komplementarnoj filijaciji«, udvostručavanju, itd., tako da se moglo reći da je pojam filijacije lišen smisla i da ta grana discipline tone u haos (Lič, 1962). Što sadašnja zbrka proističe prvenstveno iz sve veće želje da se shvate faktori strani principu filijacije, kao što ga je kasnije stručno definisao Rivers, potvrđuje, reklo bi se, osnovanost ocene Malinovskog. U stvari, njegova knjiga iz 1913. godine se, iz sasvim drugih razloga, zalaže za tako restriktivan stav.

Malinovski umanjuje ulogu filijacije ne zato što mu se čini da drugi vidovi društvene strukture imaju isti ili veći značaj, kao što je to slučaj sa današnjim etnolozima, već zato što, po njemu, veza roditelji — deca počiva prvenstveno na afektivnosti i emotivnosti. Konačno, on veoma malo pažnje pridaje tom *pravilu* filijacije, kao i naslednim *pravilima* (str. 184—186) samo da bi dao prvenstvo spontanosti subjekata i, uopšte, faktorima iz domena individualne psihologije. S kraja na kraj knjige on uporno sledi svoju nameru, koja se sastoji u tome da izdvoji predmet svog izučavanja, »nuklearnu« porodicu, iz najformalizovanijih superstruktura, posebno onih koje su pravne prirode. Tako se bolje razume zašto se sa toliko žestine okomio na formalizam Dirkema i drugih manje poznatih autora: po njemu, nedostaci tog stanovišta su ne samo u etnocentrizmu koji australijskim domorocima odriče nivo civilizacije, koji odgovara postojanju porodice, već i u prenebregavanju najfundamentalnije stvarnosti te institucije u svim

društvima, uključujući i naše. Jasno je isto tako da je težnja da suprotstavi primat afektivnog i spontanog, logično dovela Malinovskog do toga da napravi razliku između filijacije i prokreacije i razjasni pojmove prava i pravnih pravila terminologijom koja se može primeniti na najrazličitije kulture. Kao što se to ponekad dešava u istoriji humanističkih nauka, izbor padne na neku tezu iz razlogâ koji su strani nauci, ali argumentacija koju zatim zahteva njena odbrana, posredno primorava na nova otkrića ili analize, koje postaju isto tako plodan naučni doprinos. Knjiga Malinovskog je primer kako neke istine mogu da se pojave kao podproizvodi poduhvata koji je prvobitno bio ideološke prirode. Ali da vidimo šta je sa njegovom glavnom tezom? Mada je nesumnjivo da je ona i dalje prisutna u radovima američke škole »Kultura i ličnost«, mora se reći da sledbenici Malinovskog uglavnom nisu nastavili u tom pravcu. Pod uticajem Retklif-Brauna i bez obzira na sve teorijske nedostatke njegovog strukturalizma, moderna etnologija se okrenula istraživanju formalnih odnosa između pojava, dok su psihološka objašnjenja kao što su ona koja ilustruje delo *Porodica australijskih domorodaca* bila sve više odbacivana kao suviše simplicistička ili jedva kadra da zamene jedan problem drugim. Sklonost Malinovskog da u individualnoj psihologiji traži osnovni razlog socioloških činjenica objašnjava njegovo rano zanimanje za Frojdovo delo. Što ta sklonost, koja je ostala tako jaka u njegovim kasnijim radovima i posebno u njegovim teorijskim studijama o magiji i religiji, nije dovela do jedne originalne reinterpretacije pojava koje zanimaju etnologiju, to je samo jedan nesrećan slučaj istorije

ideja, slučaj koji se, u velikoj meri, može pripisati prenagljenoj osudi psihoanalize, optužene za etnocentrizam. Nasuprot tome, teza Malinovskog, po kojoj bračnu ili »nuklearnu« porodicu treba smatrati centrom sociološkog univerzuma srodstva, nastavila je da nadahnjuje, kao što ćemo to kasnije videti, mnoge analize modernih teoretičara (Mardok i Launsberi, posebno). Sam Malinovski će je do kraja razviti u svom tumačenju terminologije srodstva kod Trobrijanđana, što će biti razmotreno u jednom drugom poglavlju.

Njegovo drugo štampano delo *Domoroci Majlua* (1915.), je etnografski opis stanovništva među kojim je proveo nekoliko meseci početkom svog boravka u Novoj Gvineji. Ne bi se moglo reći da ono predstavlja značajnu etapu između njegovog kabinetskog rada o australijskim domorocima i niza publikacija koje će proizići iz njegovih istraživanja na terenu na Trobrijandskim ostrvima. Nasuprot tome, veliki članak iz 1916.: *Baloma: Duhovi mrtvih na Trobrijandskim ostrvima (Baloma: The spirits of the dead in the Trobriand islands),* izvanredno otkriva stav Malinovskog prema tom stranom mentalnom svetu u koji je on ostao zagnjuren mnogo duže no bilo koji anketar pre njega. Ovde isto nalazimo upravo onaj stil izlaganja koji je proslavio njegove najbolje spise: u osnovi, senzibilitet i težnja ka konkretnom koji, postepeno, daju koherentnost i razumljivost čitavom polju stvarnosti koju obuhvataju, omogućavajući čitaocu da prati najudaljenija razgranavanja početnih zapažanja. Možda to i nije ono osnovno po čemu se obično prepoznaje naučni duh, sasvim je sigurno da je retko kom kao njemu pošlo za rukom da na takav način

dâ razumno tumačenje haosu stranog i neobičnog. Padaju, zatim, u oči rasute kroz izlaganje činjenica, razne subjektivne zabeleške o ličnim odnosima Malinovskog sa njegovim melanežanskim domaćinima, a koje *su toliko dublje i toliko iskrenije, ma* šta nam se činilo, no reči koje je diktirao bes u njegovom intimnom dnevniku! Bilo da je reč o čisto intelektualnim teškoćama na koje je Malinovski nailazio u prikupljanju informacijâ i razjašnjavanju mnogobrojnih domorodačkih teorija ili o ambivalentnom držanju žiteljâ sela, čas pokornih, čas agresivnih, pruženo nam je tu čitavo jedno iskustvo etnografskog odnosa, dato uzgred, i to u nekoliko diskretnih formula. Najzad, ponovnim proučavanjem i produbljivanjem problema vezanih za dobijanje i tumačenje etnografskih obaveštenja koje je pominjao tokom svog izlaganja, Malinovski zaključuje članak pravim metodološkim esejem o anketi na terenu.

Ceo članak je usredsređen na verovanja i predstave koje se odnose na dušu i onostranost kod Trobrijanđana,[1] jer su prethodna istraživanja pokazala Malinovskom da razne društvene aktivnosti koje povlači fenomen smrti (pravila žalosti, pogrebni rituali) čine jednu posebnu realnost čijem se proučavanju može, pristupiti tek kad je izvršena potpuna analiza domorodačkog društva. Izloženi su i neki sociološki aspekti vezani za ta verovanja i to povodom odnosa između živih i duhova mrtvih posebno kada Malinovski govori o velikoj godišnjoj žetvenoj sve-

[1]) Pedeset godina posle njega imali smo priliku da u jednoj drugoj oblasti Melanezije ponovimo istraživačka iskustva Malinovskog, procenimo svu njihovu suptilnost i upotpunimo rezultate. Videti Panoff, 1968.

čanosti na koju dolaze stanovnici onog sveta da bi u njoj učestvovali. Ali ove indikacije ostaju marginalne, a glavna korist od studije, napisane posle desetomesečne ankete, leži u detaljnom izlaganju novih činjenica i raspravljanju divergentnih obaveštenja.

Trobrijanđani veruju u postojanje dve vrste duše: *baloma*, koja je glavni i dugotrajni oblik duha mrtvog, i *kosi*, nejasno definisan entitet, oblik duše koji svoj kratkotrajni i privremeni život provodi na mestima koja je prethodno često posećivao pokojnik. Samo će prvi oblik duše stalno boraviti na Ostrvu Duhova, dok je osnovna odlika drugog da zastrašuje žive nekoliko dana nakon smrti. Kakav je odnos između ova dva oblika? Kako domoroci sebi objašnjavaju njihovo uporedno postojanje za života i posle smrti? To je upravo problem koji je Malinovski nastojao da reši. Zato je ispitivao simetrične i inverzne metafore kojima se njegovi domaćini služe da bi govorili o ova dva entiteta (*baloma* tako biva poređena sa likom ljudskog bića u ogledalu, a *kosi* sa njegovom senkom), zatim različita ponašanja koja im se pripisuju i najzad veze koje ih mogu zadržati u telu živih. Ali uz svu svoju istrajnost, suptilnost i imaginaciju on ipak nije uspeo da od informatora izvuče koherentnu teoriju koja bi odslikala ovaj dualizam, mada se zapaža da su najinteligentniji Trobrijanđani potpuno svesni logičke teškoće ove situacije. Autor, dakle, zaključuje da uporedo postoje dve različite skupine verovanja, koje uživaju podjednako poverenje domorodaca, i da je uzaludno istraživati da li je jedna ortodoksnija od druge. To mu omogućava da postavi nekoliko hipoteza o prirodi i funkcionisanju religijske i magijske misli u njenim

odnosima prema zahtevima racionalne misli i da pokaže kako, u okviru jednog dogmatizma koji se ne obazire ni na kakve protivrečnosti, pojedinci slobodno improvizuju »teološka« objašnjenja koja su isto toliko spretna koliko i lako opovrgnuta, samo malo kasnije. Slične teškoće se susreću i u sistemu predstava kojeg je Malinovski opisao na kraju, a koji nam, pošto se odnosi na reinkarnaciju duša mrtvih, omogućava da vidimo na koji način Melanežani shvataju granice i proces ljudskog nastajanja. Pored svih razmimoilaženja među informatorima, ipak su oni svi jednodušni kad je reč o najosnovnijem verovanju po kome trudnoća nastaje tako što duh, pošto je napustio boravište mrtvih, prodire u matericu da bi tu započeo novo bitisanje. Nijedno dete se ne može roditi bez posredovanja nekog majčinog pretka koji će preneti životnu snagu, dok uloga oca u biološkom mehanizmu rađanja, Trobrijanđanima ostaje nepoznata. Problem poznavanja začeća među primitivnim ljudima na koji se Malinovski često vraćao i koji je doprineo slavi Trobrijandskih ostrva među specijalistima raznih humanističkih nauka, prvi put je ovde dodirnut na kritički i uporedni način i to na osnovu njegovih vlastitih zapažanja i prethodnih otkrića Spensera (Spencer) i Džilena (Gillen) kod australijskih domorodaca. Nepoznavanje procesa oplođenja i, s druge strane, upornost informatora da koitus smatraju uslovom *sine qua non*, za trudnoću je prividna protivrečnost koja se nalazi u središtu svih prikupljenih svedočanstava. Kako je Malinovski došao do toga da sagleda krhkost teorije koju je već bio izgradio oslanjajući se jedino na podatke o nepoznavanju stvari; kako je zatim, uočivši sve brojnija pozivanja domorodaca na seksualni čin prilikom

njihovih objašnjenja, posumnjao da taj čin Melanežani namerno mistifikuju; kako je na kraju našao rešenje onda kada je već izgubio svaku nadu da izađe iz haosa: o tome nam kazuje nekih petnaestak stranica posvećenih ovoj temi. Kao i etnograf početnik tako će i čitalac, radoznao za puteve duha, podstaknut jednom zagonetkom, naći ovde lep dokaz mudrosti i uverljivu lekciju strpljenja (vrline koja je autoru, kako iskreno izjavljuje, nedostajala ponekad u kritičnim momentima). Ova dvostruka lekcija je i danas sačuvala svu svoju vrednost mada je nekoliko stručnjaka, među kojima i Lič, uspelo da dovede u sumnju rešenje koje je dao Malinovski.

Poslednji deo članka ima, na prvi pogled, podjednako skroman cilj kao i etnografski opis koji mu prethodi: samo da izloži još neke činjenice. Ali ovoga puta reč je o intelektualnim operacijama koje je Malinovski obavio na terenu kako bi odabrao i zabeležio rezultate svojih posmatranja u naučno upotrebljivoj formi. Drugim rečima, suština ovog zaključka je da ukaže na epistemološke teškoće svojstvene aktu posmatranja i opisivanja egzotičnih institucija i na veoma improvizovan način, na koji se jedan posebno darovit pojedinac, trudio da ih prevaziđe. Tako ponovo imamo, umesto očekivanog didaktičkog izlaganja, pričanje o jednom ličnom iskustvu kroz koje se nazire još i groznica vatrenog krštenja. Tu Malinovski nema potrebe da iznuđuje sopstveni talenat i — priznaju čak i najsitničaviji kritičari — tu on uspeva i da zainteresuje. Treba im poverovati i ne lišavati se tog zadovoljstva koje je vrlo živo još od samog početka tog eseja u malom. Pre nego što nas pošalju na teren uče nas da treba sakupljati činjenice u izvornom obliku i naročito paziti da se ne

zarazimo nikakvom interpretacijom: tako Malinovski načinje svoj predmet. Međutim, nastavlja on, nema činjenica u čulnom svetu; jedino što u njemu postoji kao neposredno dato jeste haos. »Činjenice« su uvek intelektualne konstrukcije, proizišle iz neizbežne odluke da se odabira, izoluje, uopštava itd. Sve je to očigledno, prigovoriće možda neki. Ali prebrzi zaključci se ovde ne preporučuju jer ne treba zaboraviti da je ondašnja antropologija, najzad oslobođena kabinetskih spekulacija, upravo obogatila sebe vrlo militantnom empirijskom tradicijom i jednim oštrim zaokretom, počela da propoveda fetišizam gole činjenice. Zastranjivanje koje se, uostalom, proširilo u više zemalja sve do naših dana i to u ne baš bezazlenoj formi, jer neki teoretičari i dalje veruju u mogućnost da se prikupljanje činjenica poveri pomoćnom osoblju koje pasivno igra ulogu pisara, s tim što bi se interpretacija kasnije poverila pravim naučnicima. Međutim, eventualno iskušenje da se protestovanje Malinovskog u uvodu knjige predstavi kao očigledna činjenica, nestaje potpuno čim se uoče veoma jasni metodološki rezultati koje on dobija iz svoje definicije naučne činjenice. I onda, jer to je predmet celog članka, šta je verovanje i gde ga naći? Verovanje, odgovara autor, postoji kao naučna činjenica samo ukoliko je posmatrano u svojoj »društvenoj dimenziji«. Pod tim treba podrazumevati ne samo da ono ne može biti proučavano nezavisno od drugih kulturnih realnosti već da se, pre svega, nalazi u individualnom duhu svakog člana posmatranog društva, a da se ovaploćuje u nekim specifičnim institucijama. Primetimo, uzgred, da ovde već ima crta funkcionalističke koncepcije kao i da je tu izvršen prvi eksplicitni napad na dirkemovski postulat ko-

lektivne psihe, koji je tri godine ranije, u monografiji o australijskim domorocima bio prihvatan kao nešto što se samo po sebi razume. Kako je isticanju »društvene dimenzije« bila priznata pokretačka uloga u vođenju ankete, postavlja se problem da se uspostavi veza između izjavâ informatorâ i njihovog posebnog mesta u društvu i da se verovanja i mišljenja jednih i drugih suoče sa običajima koje sankcioniše kultura u okviru ove ili one institucije. Jasno je da su svi ovi elementi, koji će poslužiti da se konstruišu »činjenice«, heterogeni, jer pojedinci koji otkrivaju svoja znanja i daju svoja mišljenja etnografu, nisu međupromenljivi i jer se pričanje nijednog od njih ne nalazi na istom nivou na kome se nalaze i pojedini posmatrani momenti odvijanja neke ceremonije, ispunjavanja nekog kolektivnog zadatka ili slično. Treba, dakle, proceniti pa se odlučiti. U praksi ankete to upravo znači da se neće pokušavati da se iznađe neko »srednje« mišljenje o reinkarnaciji duša, na primer, već će se, odvojeno, prikupiti: prvo objašnjenja kodifikovana tradicijom i koje samo stručnjaci mogu dati, zatim opšti pogledi koje formuliše većina članova društva i najzad, individualne spekulacije nekih superiorno inteligentnih informatora. Naredna etapa će se prirodno sastojati u tome da se izjave dobijene od ove tri kategorije osoba razjasne jedne pomoću drugih. Tako je čitav problem izbora informatora, problem ponašanja prema njima u skladu sa njihovim društvenim položajem i problem kritike svedočanstava, obrađen sa strogom preciznošću u ovih nekoliko stranica. Malo je tekstova koji će tako sažeto dati toliko korisnih obaveštenja onome ko se sprema da prvi put radi na terenu.

IV

ARGONAUTI I ZNAČENJE TOTALITETA

Godine 1922. Malinovski objavljuje knjigu *Argonauti zapadnog Pacifika*[1]) i odmah dolazi slava koju je toliko priželjkivao. To je, sasvim sigurno, njegovo najbolje delo, a verovatno jedno od najznačajnijih u istoriji etnografske literature. Najbolje, zato što, za razliku od nekoliko kasnijih, ni najmanje nije narušeno željom da propagira neku doktrinu ili odbrani neku školu; teorijskih uopštavanja ima veoma malo. Nasuprot tome nailazimo na istinsko književno majstorstvo koje je još više izraženo time što se izlaganje kreće oko jedinstvene teme bez tendencije ka digresiji. Da bi se shvatilo da je reč o knjizi značajnoj za razvoj antropološke nauke u povoju, dovoljno je navesti dve činjenice: novo intelektualno i afektivno iskustvo koje je bilo njen izvor i na koje ćemo se vratiti, kao i način na koji autor povezuje elemente svojih zapažanja. Mada su oba aspekta knjige tesno povezana, podesnije je da se najpre pozabavimo drugim. Tema *Argonauta,* međuplemenska trgovina velikih razmera u oblasti *Masim* na jugoistoku Nove Gvineje, nije bila potpuno nova: i ranije su bile pominjane i, s vremena na vreme, opisivane slične institucije na Ostrvima Samoa u Novoj Kaledoniji i

---

[1]) Navodi u ovoj knjizi dati su prema francuskom prevodu, Gallimard, Paris, 1963.

čak nedaleko od Trobrijanda u Papuaniji. O tome je raspravljao i sâm Malinovski u jednom članku objavljenom dve godine ranije. Međutim, prvi put je pero jednog etnografa opisalo funkcionisanje jedne posebne institucije u svim njenim račvanjima i na svim nivoima društvene stvarnosti. Ako se samo pogleda sadržaj knjige videće se da se razmena izvesnih dragocenih predmeta (vaygu'a), što je glavna tema dela, ne može sasvim razumeti ako se ne razmotre urođenička tehnologija (plovidba, ribolov, izrada predmeta od školjki), sistem vođstva, ideologija počasti i velikodušnosti, mitologija, i, najzad, magija. Primetiće se, možda, da pošto posmatrana institucija (*kula* na jeziku domorodaca), daje pečat celokupnom društvenom ekonomskom i političkom životu Melanežana, Malinovski nije imao izbora i da mu se ne može pripisati u zaslugu ono što je bila samo nužnost. Zamerka bi bila neosnovana iz razloga koji je prethodno naveden u vezi sa metodološkim zaključkom u *Balomi*, a koji se sastoji u tome da činjenice ne postoje u sirovom stanju već pretpostavljaju izbor posmatrača. Uostalom, dovoljno je setiti se ranijih etnografskih poblikacija da bi se ocenila razlika i da bi se shvatilo da struktura ove knjige, ni u kom slučaju, nije nastala sama po sebi, kao što se nije nametnula sama po sebi ni upotreba nekih, do tada zanemarivanih materijala. Što prethodnici Malinovskog, članovi ekspedicije iz Kembridža ili čak, na primer, veliki Boas, nisu prvi na takav način organizovali svoju anketu i izložili rezultate istraživanja oko neke povlašćene institucije! uzdisaće mnogi čitaoci na takvo poređenje. Marsel Mos se nije dao prevariti u tome, on koji je, otkrićima u *Argonautima*, dao tako značajno

mesto u svom vlastitom remek delu *Esej o Daru (Essai sur le Don,* 1925). Možemo se čak zapitati nije li on tu našao i više nego samo izuzetno podsticajne etnografske činjenice: klicu ili nagoveštaj ideje koja je u središtu *Eseja* i koja će ga baš i učiniti slavnim, ideje o »totalnoj društvenoj činjenici«. Jer, Malinovski u svojoj knjizi upravo ubedljivo pokazuje da društvene činjenice dobijaju smisao samo u zavisnosti od svog položaja unutar jednog totaliteta koji nije ništa drugo nego sve institucije datog društva uzete zajedno? To što je Malinovski, iz pedagoških i polemičkih razloga, kasnije sistematizovao svoju intuiciju i na nju dogradio jedan novi dogmatizam, dok je francuski sociolog, nasuprot tome, izvršio veoma plodan uticaj zahvaljujući pojmu »totalne društvene činjenice«, ne treba da nas spreči da njegovoj knjizi priznamo ono što ona jeste: autentično »funkcionalističko« delo, kao što je to kasnije i bilo rečeno. Tu je jednostavno reč o funkcionalizmu u akciji kao sredstvu poimanja, a potom izlaganja elemenata jedne složene realnosti, a ne o doktrinarnom funkcionalizmu, intelektualnoj izraslini, koju kritičari Malinovskog neizbežno imaju na umu čim se izgovori ta reč.

Dosta su jasne prednosti ovakvog stanovišta za kompoziciju jedne knjige: jedinstvo, koherentnost, način izlaganja koji zaustavlja dah čitaocu stvarajući mu iluziju da on sâm za sebe ponovo vrši istraživanje. Ostaje da vidimo kako je Malinovski došao do toga da to stanovište usvoji. Sa ideološkog gledišta, premda ono ovde svakako nije najvažnije, njegovo rano neprijateljstvo prema mehanicizmu pripremilo ga je da se okrene ka jednoj organicističkoj koncepciji ljudskih društava, a prirodnim putem, biološki in-

spirisana filozofija, omogućila mu je da postane svestan odlučujuće uloge koju igra pojam funkcionalnog totaliteta (»holistička« orijentacija, da pribegnemo jednoj etiketi koja se inače u engleskom jeziku više koristi). Njegovi potonji teorijski radovi potvrđuju, uostalom, ovaj uticaj. Značajniju ulogu odigralo je, međutim, konkretno istraživačko iskustvo sa terena. Očigledno je da su uslovi u kojima je sticano to iskustvo uticali na sklop knjige. Ti, radikalno novi uslovi, omogućili su delo kakvog ranije nije bilo. Da vidimo to izbliza.

Malinovski, rečeno je već, nije bio prvi koji je na licu mesta proučavao egzotična društva o kojima je evropska publika želela nešto da čuje: još dosta ranije, nekoliko američkih naučnika prokrčilo je taj put, a i u samoj Velikoj Britaniji već se bila afirmisala tradicija istraživanja na terenu. Novinu je, međutim, uneo najpre time što je proveo dve godine u laboratoriji koju je njegovoj radoznalosti mogao da pruži jedan maleni melanežanski arhipelag. Dve godine, istaknimo to, proživeo je skoro potpuno odvojen od evropskih doseljenika (misionara ili trgovaca) i u stvari bez mogućnosti da na drugom mestu potraži moralnu utehu ili fizičko opuštanje u trenucima kada mu je taj život kaluđera-vojnika postajao pretežak. Čak i da uopšte nije imao vokaciju etnografa, Malinovski je, ipak, morao naći neko zadovoljstvo u druženju sa domorocima. Zahvaljujući toj situaciji imamo nekoliko sočnih i istinitih rečenica o potrebi za ljudskom toplinom kao motornom snagom etnografskog dijaloga i izvorom zanimanja za spoljašnji svet. Na tako dugo samovanje, izvor dosade i afektivnih frustracija, Malinovski je reagovao tako što je učestvovao, najbolje što je mogao, u životu ljudi

koji su ga okruživali i zbog toga je nastojao da nauči njihov jezik. To je bila druga novina, još značajnija od prve. Sve dotle etnografi su se zadovoljavali jednom *lingua franca* u svojim odnosima sa domorocima a njihov jezik su koristili uglavnom samo da bi sakupili mitološke ili ritualne tekstove po diktatu specijalizovanih informatorâ. Tako su radili pioniri američke antropologije i to ne bez razloga: svom univerzitetskom obrazovanju dugovali su veliko poštovanje svih jezičkih nijansi a, s druge strane, jezici sa kojima su se suočavali, jezici američkih Indijanaca, krili su znatne teškoće koje će, uostalom, poligolota Malinovski skromno priznati pred kraj svoga života. Tek, sve se menja kad se koristi jezik domorodaca, čak iako se njime vlada tek toliko da se razgovor odvija samo u osnovnim crtama. Jer, u tom slučaju anketar nije više upućen na opštenje sa samo nekoliko povlašćenih informatora (često pravih profesionalaca informacije, u slučaju američkih Indijanaca): i svi ostali članovi društva imaju ponešto čemu mogu da ga nauče. Štaviše i sama priroda prikupljenih materijalâ se transformiše: umesto samo jednog uskog izbora tekstova okamenjenih tradicijom i uglavnom arhaičnih, svakako dragocenih u književnom i ideološkom pogledu, ali možda suviše udaljenih od današnjih emocija i ponašanja, postaje nam pristupačan čitav jedan društveni život u svoj svojoj svakodnevnoj iskričavosti. Prepirke, političke smicalice, kolektivne uzbune i opšta euforija, će tako moći da budu uhvaćene u svoj svojoj životnosti, a komentari će biti dobijeni neposredno od učesnikâ ili svedokâ. Drugim rečima, ukoliko sposobnosti posmatranja i analize etnografa nisu inferiorne u odnosu na taj njegov zadatak, konkretno *funkcionisanje*

društva sa svim svojim burama i postupnim stišavanjima, a ne samo blagonaklona slika tog društva u ogledalu njegove ideologije i njegovih normi, zauzeće svoje mesto među najznačajnijim naučnim problemima. Osnovni izvor funkcionalizma Malinovskog mnogo više je u tome nego u skupu teorijskih uticaja, kome toliki značaj pripisuju autori etnoloških priručnika. Reč je o postupku koji nalažu iskustvo i poseban senzibilitet tog usamljenog čoveka, a njegove racionalizacije će doći tek kasnije

Sve nam je to dato, životno i jasno, u njegovoj knjizi a da nije potrebno praviti egzegezu red po red. Malinovski, čija su predavanja razni svedoci i to sa podjednakom vatrenošću opisivali kao »ushićujuća« ili »smrtno dosadna«, pokazuje se ovde kao čudesan pedagog, svestan istovremeno i novine koju ima da iznese i načina zahvaljujući kome je u tome uspeo. Nekoliko uzastopnih prerađivanja zahvaljujući kojima je otkrio nedostatke i nepovezanosti u svojim informacijama, lutanja u nastojanju da ih otkloni, ukratko, čitav taj proces intelektualnog sazrevanja, koji će mu, kroz neprestano kolebanje između re-kreacije i posmatranja, omogućiti da najzad zatvori krug. Posebno vidimo kako se čuvena ideja »totaliteta«, kojoj će Mos dati toliko sjaja i vezati je za svoje ime, nametnula Malinovskom tokom njegovog rada na terenu isto tako nemo ali i neumitno kao što se stolaru nameću čvorovi i žile drveta koje obrađuje. Jednostavno, ta potreba za potpunošću potiče od neophodnosti da se na grafikonima prikažu raznovrsni podaci, da se izvedu genealogije, da se izrade planovi selâ; nju nameće zanatlijski postupak čoveka ne mnogo vičnog da se kreće u sferama apstraktnog. U samoj toj potrebi za potpunošću ogleda se zahtev

za autentičnošću, zahtev koji ostaje obeležje etnologije i po kome se ona razlikuje od drugih nauka o čoveku uprkos svim promenama koje su one doživele tokom poslednjih decenija. Pojedinci iz kojih se sastoje društva koja etnograf proučava, u ličnom su kontaktu jedni sa drugima, institucije koje sačinjavaju okvir u kome se oni kreću nisu anonimne kao u našoj civilizaciji, već poznate svima, a način na koji su one međusobno povezane, dostupan je ličnom iskustvu svakoga. Takva je specifična stvarnost koja se pruža posmatranju etnografa i koju on treba da prenese, a to je nešto sasvim različito od statističkog znanja sociologa ili demografa, znanja ne samo anonimnog već i ograničenog na jedan jedini nivo ili jedan jedini vid posmatranog sveta. Taj zahtev za autentičnošću, uzet kao kriterijum i pokretačka snaga ove discipline najbitniji je deo nasleđa Malinovskog, uprkos nekim od njegovih sledbenika koji bi pohitali da ga prikažu pre kao pobudu romanopisca nego kao pobudu naučnika. I ovde opet, za razliku od mnogih istinskih umetnika koji su u razumljivoj nedoumici kako da objasne svoje porive i težnje (setimo se Degaa na primer), Malinovski jasno kaže šta je tražio, šta je hteo da uradi i kako je to obavio, pozivajući se na analogne ili suprotne nedostatke prethodnih naučnih opisa i subjektivnih pričanja talentovanih amatera (putnikâ, trgovaca, itd.). Moguće je da se — primetimo to uzgred — upravo na ovim stranicama na kojima on objašnjava sve to u najvećoj meri prepoznaje ono što predstavlja njegovu originalnost kao i njegovu ranjivost na buduće kritike kolega: rastrzanost između ambicije umetnika i odricanja erudite, želja da se pobeda izvojuje na oba plana istovremeno. Ali, toj dvostrukoj prirodi

njegovog interesovanja za »primitivne« treba pripisati i jedno otkriće čiji značaj često zanemaruju etnografi, koji Malinovskog čitaju pažljivo samo onda kada pod njegovim perom nalaze odgovor ili izazov na sopstvena mišljenja. Reč je o dubokom shvatanju uloge koju estetske vrednosti igraju u životu »necivilizovanog« čovečanstva. To je bila novina u vreme kad su se pojavili *Argonauti* i ostala je sve do danas. Jer, iako se to čovečanstvo ne zamišlja više kao svet u kome potpuno vladaju glad i ludačka sujeverja, etnolozi većinom i dalje pribegavaju utilitarističkim ili materijalističkim objašnjenjima svaki put kada se suoče sa nekom značajnijom kulturnom pojavom; o tome i previše dokaza daje sadašnja moda ekologije koja je postala *ultima ratio* kohezije plemenskih grupa kao i obrednih gozbi. Tako široko rasprostranjen zanos za »primitivne« umetnosti ne treba da nas zavarava: ne samo da je on plod uticaja nekih pesnika i umetnika kao što su Breton i Cara (Tzara) već se ograničava na određene predmete kojima ukus našeg vremena daje zvaničnu sankciju primajući ih u muzeje, a nije probudio zapadni senzibilitet za druge estetske vidove tropskih civilizacija. Međutim, upravo tu Malinovski, nadovezujući se na tradiciju putnikâ iz XVIII veka, još mnogo čemu može da nas nauči, i to pre svega da posmatramo. Dovoljno je, na primer, pročitati ono što on piše o lepoti vrtova kao umetničkih dela i o sasvim svesnim naporima baštovana da dostignu savršenstvo rafiniranog poretka, tema na koju će se ponovo vratiti i koju će ponovo razviti u svojoj knjizi *Koralni vrtovi* (1935). Neophodno je insistirati na ovom momentu tim pre što će se sâm Malinovski, kada bude postao profesor i kada bude rekonstruisao svet da bi ga uklopio u

sistem, upinjati kasnije da svede umetničke i religiozne aspekte svake kulture na status sporednih pojava i podproizvoda jedinstvenog procesa; procesa zadovoljenja osnovnih bioloških potreba čoveka (videti posebno 1944).

A sada nešto o sadržini knjige. Činjenice sakupljene i proučene u *Argonautima* tako su često rezimirale ili komentarisale generacije i generacije etnologa, Mos pre svih, da je nepotrebno vraćati se iznova na njihov sadržaj. Samo ćemo se podsetiti na njihove glavne crte ističući one momente na koje ćemo se pozivati prilikom razmatranja originalnosti duhovnog stava Malinovskog i efikasnosti naučne obrade koja iz tog stava proističe. Složena institucija pod imenom kula na domorodačkom jeziku je međuplemenski sistem razmene koji se prostire na više od 150 000 km² okeana i koji se tiče hiljadâ partnera raštrkanih na dvadesetak različitih ostrva. Nije u pitanju trgovina, jer se transakcije ne odnose na robu koja zadovoljava materijalne potrebe razmenjivača, već na predmete lišene svake korisnosti i po svojoj funkciji, veoma slične dvorskim draguljima ili trofejima sa sportskih takmičenja, koji su im jedini zamislivi ekvivalenti u našoj sopstvenoj civilizaciji. Ovi predmeti, kojih je samo dve vrste, (narukvice i ogrlice od školjki) ne izlaze nikada iz kruga *kula* i razmenjuju se od ostrva do ostrva, od sela do sela i čak od kuće do kuće, sledeći jednu nepromenljivu putanju: ogrlice kruže uvek u smeru kazaljki na časovniku, a narukvice uvek u obratnom pravcu duž kruga transakcija. Prelazeći iz ruke u ruku, posle putovanja po pučini ili kratkih pešačenja, potrebno im je od 2 do 10 godina da naprave ceo krug i da se

vrate na polaznu tačku. Mada svako brižljivo pazi da, u kraćem ili dužem vremenskom roku, primi onoliko koliko je na početku dao, cenjkanje je zabranjeno i onaj ko bi se na to usudio zauvek bi izgubio poštovanje. Pored i prilikom ovih »plemenitih« razmena obavljaju se i druge operacije, ovoga puta komercijalne, i u znaku materijalne dobiti, ali one su strogo odvojene i nema veće uvrede do optužiti čoveka da se prema prvoj vrsti poslova ponaša kao što bi se odnosio prema drugoj. Jer, oba partnera *kula* duguju jedan drugom uzajamno gostoprimstvo, zaštitu, pomoć za vreme rata, a sve je u njihovim odnosima uređeno prijateljstvom. Ritualizovani karakter razmena *kula* i posebne veze koje sjedinjuju razmenjivače, nalažu da u ovoj velikoj igri ne učestvuju svi domoroci sa Trobrijanda i drugih ostrva u toj mreži. U svakom plemenu samo jedan, negde manji negde veći broj pojedinaca, ima pravo da prima i daje ceremonijalne narukvice i ogrlice, što ipak ne znači da je to privilegija rezervisana za poglavice i aristokrate kao što to misle izvesni komentatori[1]) Obični ljudi nisu isključeni, ali oni, naravno, imaju manje partnera, a razmene koje oni vrše manje su složene i manje ugledne. Najzad, treba precizirati da sistem počiva na dve vrste odvojenih i dopunskih poduhvata: 1° velike prekomorske ekspedicije koje svaki put prenose veliku količinu dragocenih predmeta i koje nam pružaju najsignifikativniju ali ne i jedinu sliku institucije; 2° mnogo manje svečane razmene kojima jedan isti predmet prelazi iz ruke u ruku, više puta, na razdaljini od samo nekoliko kilometara

[1]) Među kojima i sâm Marsel Mos (vidi: Essai sur le Don, str. 176, izdanje iz 1950. godine).

(razmena *kula* na kopnu). Ove dve vrste poduhvata doprinose, svaka sa svoje strane, da se održava znatan broj kolektivnih aktivnosti koje, iako sporedne u pogledu krajnjih ciljeva institucije, ipak igraju kapitalnu ekonomsku ulogu: mobilizacija najrazličitijih sredstava za svetkovine namenjene posetiocima *kula*, građenje velikih piroga, proizvodnja i trgovina raznim namirnicama koje se ne mogu naći na nekim ostrvima koja pripadaju tom krugu, itd. Za kontinuitet i koheziju trobrijandske kulture je, premda nema ekonomski karakter, isto tako značajno postojanje jedne posebne magije i prenošenje, s generacije na generaciju, jednog korpusa znanja i tehnikâ plovidbe, što, isto tako, treba pripisati ceremonijalnim razmenama *kula*. Činjenice razmatrane u *Argonautima* su, kao što vidimo, izvanredno bogate i Malinovski, zahvaljujući izoštrenosti svog zapažanja, uspeva da nam prenese svu njihovu iskričavost. Zato, da bi nam omogućio da se snađemo, on opisuje, jedno za drugim, u odvojenim poglavljima, građenje piroga, pripreme za put, ceremonije prilikom polaska, plovidbu, itd.

Kao što se može zaključiti iz ovako ukratko prepričanog sadržaja, ekonomski problemi zauzimaju centralno mesto, kako u razmišljanjima pažljivih čitalaca, tako i u postupku autora. Međutim, da razmotrimo najpre osnovni problem: šta je to ekonomija? postoji li nešto što odgovara tom nazivu u nama stranim civilizacijama? Zahvaljujući promeni mesta življenja i svojoj oštroumnosti naš etnograf je, u stvari, doveo u pitanje finalitet većine ljudskih ponašanja a čitav niz ugodnih opšteprihvaćenih ideja se sad više ne razumeju same po sebi, kao što je to primetio Mos:

»Te pojmove prava i ekonomije koje rado suprotstavljamo: slobodu i obavezu, liberalnost, velikodušnost, luksuz i štedljivost, interes, korisnost, dobro bi bilo staviti na probu ... To je jedan složeni pojam koji inspiriše sve ekonomske radnje koje smo opisali; taj pojam nije pojam potpuno slobodnog i potpuno besplatnog davanja niti pojam proizvodnje i razmene koje isključivo motiviše korist«. To je, u stvari, tema *Eseja o daru,* tema aktuelnija nego ikada, pošto sve rasprave u ekonomskoj antropologiji, posebno u Sjedinjenim Državama, gravitiraju oko ovog »stavljanja na probu« već više od deset godina. Time je mnogo rečeno o plodnosti istraživanja Malinovskog i žestini njegovog nekomformizma u oblasti ekonomije. Na kraju ove knjige preciznije ćemo razmotriti šta savremenici duguju ovom intelektualnom podstreku i kako su neki među njima dali ponovna pojmovna tumačenja za radnje koje su motivisane korišću i one koje to nisu, što opis razmena *kula* na radikalan način dovodi u pitanje. Da ipak, za trenutak, ostavimo po strani ovaj fundamentalniji epistemološki problem i bacimo pogled na razne posebne aspekte ekonomske nauke, koje činjenice sa Trobrijanda osvetljavaju jednom sasvim novom svetlošću.

Toliko o idejama koje su vladale 1922. godine i koje su još i danas raširene, kada je reč o ponašanju »primitivca« prema predmetima, dragocenim ili ne, što ih radom ili razmenom može pribaviti. Može li postojati u duši jednog Trobrijanđanina nešto kao privatna svojina? može li se pojaviti neko isključivo i nezastarivo pravo kojim neko upotrebljava i zloupotrebljava zemlju, pirogu ili nakit, pravo koje vezuje jedan predmet za jednog čoveka i koje dobija pečat opšteg odobravanja zajednice? Malinovski je

takva pitanja sebi postavljao tokom čitavog trajanja svoje ankete i na njih je odlučno odgovorio na osnovu mnogobrojnih empirijskih podataka, o kojima svaki čitalac može ponovo da raspravlja i da odbaci zaključke ako smatra da im nedostaje ubedljivost. Etnograf Trobrijanda pak tvrdi da naporedo postoje pravo individualne svojine i pravo kolektivne svojine, kao što u Francuskoj postoje državne šume, komunalne škole i individualni povrtnjaci a da su priroda posmatranog predmeta i status nosioca prava ti koji određuju primenu jednog ili drugog režima. Ova razlika, koja prilično podseća na razliku koju francusko Pravo tradicionalno postavlja između *intuitu materiae* i *intuitu personae,* postala je jedna od osnovica svih etnografskih proučavanja zemljišne svojine[1]).

Iznošenje ovih činjenica i nova gledišta koja mu ona omogućavaju, nagnala su, prirodno, Malinovskog da odlučno odbaci dve simetrične i inverzne predrasude čiji se uticaj osećao u sociologiji kao i političkoj ekonomiji, a koje vuku koren iz jednog naivnog evolucionizma. Reč je o postulatu »primitivnog komunizma«, koji bi nužno bio sudbina svih necivilizovanih naroda, a, s druge strane, o verovanju po kome bi »primitivac«, naprotiv, bio najgramžljivije i najljubomornije posesivno od svih ljudskih bića (1963: 117—119, 155—156, 228). Ovom prilikom se naš autor neizbežno okomljuje na svog starog učitelja iz Lajpciga, Karla Bihera, čija je čuvena teorija o »stadijumima ekonomskog razvitka«, pretpostavljala jedan posebno mračan period ljudske istorije što ga »div-

[1]) Njihov model Malinovski je dao u svojoj knjizi Coral Gardens (tom I, pogl. XII).

ljaci« još nisu prevazišli, a koji se karakteriše individualnim sakupljanjem hrane, toliko iscrpljujućim da nijedna druga potreba ne može biti zadovoljena. U vezi sa ovim poslednjim, nimalo mu nije teško da pokaže da su Trobrijanđani sposobni da sakupe znatne viškove i da ne znaju za surovi individualizam kakav zamišljaju teoretičari prema modelu brodolomnika sa »Meduze«.

To su dva pitanja koja zaslužuju da se na njima za trenutak zadržimo. U stvari, od Engelsa do Sartra, da se držimo najznačajnijih autora, sposobnost izdvajanja viška redovno je poricana primitivnim ekonomijama, bilo što je smatrana odlikom kapitalizma i motornom snagom klasne borbe, bilo što je važilo mišljenje da u svakom prekapitalističkom društvu postoji stalna ravnoteža između potreba i sredstava. Kao što se vidi predrasuda je vrlo snažna, a njena vitalnost bi bila dovoljna da *Argonaute* preporuči pažnji današnjih filozofa i ekonomista kojima upražnjavanje metodske sumnje nije suviše strano. Ukazaće se pred njihovim očima gomile ignama koji se posle svake žetve namerno ostavljaju da trule jedino iz zadovoljstva da pokažu obilje i prezir prema namirnicama. Videće isto tako koliko vremena i energije Melanežani posvećuju proizvodnji i slanju ceremonijalnih predmeta koji se koriste u razmenama *kula*. Štaviše, moći će lako da se uvere da se ekonomske aktivnosti nikako ne svode na neko braunovsko kretanje mnoštva pojedinaca koji teže da zadovolje sopstvene interese ne obazirući se na suseda, već se, naprotiv, uklapaju u čitav splet dobro koordiniranih kolektivnih radnji. Za Malinovskog je to upravo prilika da skicira jednu psihologiju i sociologiju rada Trobrijanđana i uporedi njihove motive

s motivima koji su zapaženi u industrijskoj Evropi njegovog vremena, što je opet prilika da pokaže da utilitarni momenat nipošto ne zauzima prvo mesto koje mu pripisuje kapitalistička ekonomija. Uzgred, on predlaže korisnu pojmovnu distinkciju između »zajedničkog rada« i »organizovanog rada« (str. 219—220), koja omogućava da se razjasni uloga koju u neindustrijalizovanim društvima igra, koliko tehnička, toliko i društvena podela rada. U ovoj tački se, isto tako, jasno manifestuju ekonomske funkcije srodničkih odnosa na Trobrijandskim ostrvima, pošto je najčešći cilj »zajedničkog rada« ispunjavanje obavezâ koje postoje između dve porodice povezane brakom.

Svi ovi napori demistifikovanja omogućavaju Malinovskom da nas primora da prihvatimo jednu sablažnjivu istinu: ideja vrednosti, u ekonomskom smislu, nikako nije odsutna iz »primitivne« psihologije. Za razliku od mnogobrojnih teoretičara svog vremena naš autor se čuva svake genetičke spekulacije; istorijski ili psihološki koreni pojma vrednost izgledaju mu neprikosnoveni te ga jedino zanimaju činjenice koje mogu da pomognu da se ustanovi postojanje ovog pojma. Napuštajući tradiciju izvesne primitivne sociologije, Malinovski postupa kao autentični etnograf, dajući, što se često poriče, jedinstven doprinos potreban nauci da bi mogla da napreduje. Čitalac koji će se zadržati na ovim stranicama, pošto je konsultovao neke savremene autore o istoj temi, videće da to nije malo. Možda će se u to i više uveriti ako obrati pažnju na jedan poseban aspekt ovog problema tj. prirodu i funkciju dragocenih predmeta *vaygu'a*, i ocenjujući po mnogobrojnim današnjim raspravama (na primer Dalton) koliko je

bogatstvo opservacija Malinovskog i kolika je plodnost njegovih hipoteza. U stvari, nijedno nastojanje da se o novcu dâ definicija lišena etnocentrizma, ne bi smela da preskoči trobrijandske činjenice. Primetimo, uzgred, da reč »ceremonijalni«, koju etnolozi nemilice koriste, Malinovski definiše sa strogom preciznošću prilikom opisivanja ovih dragocenih predmeta. Primer za razmišljanje.

Da pređemo sada sa ovih pojava, koje su u stanju da poljuljaju neke, na prvi pogled, najstabilnije pojmove ekonomske nauke, na nosioce trobrijandskog sistema. Primećujemo da društveni život gravitira oko tri ličnosti: poglavice, vrača i maga vrtova. Mada detaljno proučavanje magije sâmo zauzima skoro četvrtinu dela, ipak nije magija, već institucija poglavice ona koja tom melanežanskom društvu daje njegovu posebnu fizionomiju pa, prema tome, zaslužuje nekoliko komentara. Društvena stratifikacija i regulisanje korišćenja viška proizvodnje su najizrazitije manifestacije uloge koju igra poglavica na Trobrijandskim ostrvima. Ličnost koju Malinovski pravilno naziva »poglavica«[1]) zasniva svoj autoritet na dvostrukom izvoru: nadmoć koja mu je priznata kao pojedincu s jedne strane, a s druge, pripadnost klanu koji zauzima visok položaj u hijerarhiji srodničkih grupa, pri čemu su uticajne osobe koje nemaju taj drugi kvalifikativ samo *primus inter pares* određenog sela. Međutim, moć i ugled koji uživaju poglavice najvišeg ranga ne oslobađaju ih obaveze da daju nagradu za usluge koje traže od običnih ljudi i za počasti koje im ovi ukazuju. Jasno je, dakle, da je trobrijandska institucija poglavice neodvojiva od

---

[1]) U franc. tekstu: *chef*. Prim. prev.

plutokratske organizacije društva i da bi je, dakle, trebalo smestiti na pola puta između feudalnog sistema evropskog srednjeg veka i sistema *bigmen* sa planina Nove Gvineje, prema kome se autoritet i poštovanje ukazuju pojedincima koji su se nametnuli kao poslovni ljudi. Bogatstvo kojim jedan poglavica mora da raspolaže da bi održao svoj rang, stimulisao sebi podčinjene da proizvode, i eventualno kažnjavao neposlušne, dolazi mu, velikim delom, od srodnika po ženinoj liniji, što omogućava da se odmah oseti sav ekonomski značaj poligamije koja je rezervisana za velikodostojnike. Ali, to bogatstvo bez kojega ne bi bio poglavica, on ne čuva za sebe; u kraćem ili dužem roku on ga celog podeli unutar zajednice, čiji je, u izvesnom smislu, stožer ili centar. Upravo ovde leži drugi osnovni ekonomski aspekt trobrijandske institucije poglavice: sem svoje uloge regulatora u procesu proizvodnje, ona funkcioniše kao mehanizam centralizacije i raspodele raspoloživih viškova. Tako nam postaje jasnije zašto svaki pojedinac mora da preda poglavici tri četvrtine svoje žetve, što je na prvi pogled, srazmerno velika količina, ali što nas manje čudi kad se upoznamo sa principom koji reguliše cirkulaciju dobara u društvu. Teorijska zanimljivost ovog mehanizma raspodele nije mala, on je često privlačio pažnju istoričara i ekonomista preokupiranih pitanjima tipologije, koji mu dodeljuju posebno mesto među ekonomskim institucijama, kao što su tržište u kapitalističkoj Evropi, gomila žita koju dele razni imaoci prava u indijskom selu ili centralno skladište uz dvorce starog Orijenta. Treba odmah reći da su činjenice koje je o

tome izneo Malinovski, bile obilno korišćene u nedavnim raspravama o ekonomskoj antropologiji.

Najzad, postoji jedan aspekt *Argonauta,* koji komentatori i kritičari retko ističu, a koji je, međutim, veoma značajan. Reč je o epistemološkim razmišljanjima Malinovskog, ne povodom rada na terenu i njegovim problemima, već povodom cilja koji etnolog treba sebi da postavi kada se nalazi u fazi tumačenja materijala i kada pokušava da dâ *smisao* institucijama koje proučava. Neka od tih razmišljanja izgledaju nam proročanska, ako se osvrnemo na razvoj ideja u etnologiji. Kao onda kada posle prvog sažetog ukazivanja na širinu i složenost ciklusa *kula,* ističe da akteri te velike pozorišne predstave nisu svesni ciljeva same institucije, i da i ne slute kakve veze postoje između njihovih društvenih struktura. Dužnost je etnografa, dodaje, da oslanjajući se na posmatranje posebnih činjenica sve to iznese na videlo; u poslednjoj etapi svog sociološkog rada on treba da *konstruiše šemu* koja će omogućiti da se shvati institucija i njene veze sa raznim elementima posmatrane stvarnosti (str. 141—142). Ako reč »šema« zamenimo terminom »model« nije li onda tako formulisan cilj identičan onom cilju koji moderna antropologija, posebno strukturalizam, najradije ističe kao distinktivnu inovaciju? Naravno, postoji izvesna distanca između »šeme« koju je zamislio Malinovski po uzoru na fizičare, i »modela« koji pominje Levi-Stros u *Strukturalnoj antropologiji,* inspirisan lingvistikom i formalnom logikom. Ono što ipak ostaje, i što je značajno, to je da se isti stav nalazi u osnovi programa preporučenog i etnolozima i sociolozima. Utisak potvrđuje insistiranje Malinovskog, u istom pasusu, da su *nesvesna* ponavljanja i

povezivanja najznačajnije pojave za proučavanje. Zato je samo još više za žaljenje činjenica da sâm autor jedne tako plonde ideje, tu istu ideju suviše retko sprovodi u praksi. Treba se čak setiti da je on još u *Argonautima,* tako reći, opovrgao tu svoju ideju, i to u jednom odlučnom momentu: razmatrajući razne oblike davanja koji se praktikuju na Trobrijandskim ostrvima, Malinovski nije mogao da odoli iskušenju da izradi tipologiju kojom ih je sve rangirao od »čistog poklona« do »čiste trgovine«, poretkom koji vodi računa o opadajućoj velikodušnosti. Međutim, prihvatiti takvo gledište znači zanemariti etnografu neophodan kritički stav i biti žrtva automistifikacije domorodaca kao što je to primetio Mos na jednoj čuvenoj stranici o »društvenoj laži«. Ovde to, pre svega, znači prenebreći najvažnija sopstvena otkrića, jer je, upravo glavni doprinos knjige u tome što pokazuje da nema ni »čistog poklona« ni »čiste trgovine«, kao i to da istinske funkcije institucije *kula* treba tražiti van racionalizacija i svesnih namera Trobrijanđana. Ali svemu tom ipak ne treba pridavati mnogo značaja: u želji da kategoriše rezultate svojih istraživanja, Malinovski je zapao u intelektualnu lenjost, koja, uostalom, vreba svakog od nas; međutim oštroumnost njegovih zapažanja i ispravnost njegove interpretacije nadoknađuju, u svakom slučaju, taj nedostatak a upravo to daje najveću vrednost ovom remek-delu etnološke literature.

Drugo razmišljanje epistemološke prirode, čiji će se pravi značaj pokazati tek u kasnijim delima Malinovskog, i to u takvoj meri da će ličiti na neki opsesivni slogan, glasi: etnograf mora naučiti da se pravilno odnosi prema materijalnoj kulturi. Tu pouku nam je Malinovski dao povodom trobrijand-

ske piroge. Nemoguće je shvatiti šta je to piroga ako se ostane na nivou proučavanja samog predmeta, kao takvog. Elementi materijalne kulture po muzejima ništa ne govore; oni nešto znače tek ako su smešteni u svoj ekonomski, sociološki i psihološki kontekst. Taj zahtev za totalitetom je osnov specifičnog postupka etnologa, smatra Malinovski i iznosi čitav niz argumenata koje će koristiti u neumornoj borbi protiv difuzionizma, intelektualnog poduhvata koji pretenduje na to da rekonstruiše istoriju civilizacije, sledeći trag širenja nekih oruđâ ili drugih karakteristika kulture, proizvoljno otrgnutih iz sredine koja ih je stvorila ili prihvatila. U stvari, njegova teza ide mnogo dalje i može se tumačiti, kao predlog da se od antropologije napravi prvenstveno psihologija, što je bio program čitavog niza etnologa među kojima i samog Levi-Strosa. Međutim, ovde uopšte nije reč o istoj psihologiji u oba slučaja. Levi-Stros i savremenici, kao Hokart (Hocart) pre njih, okrenuće se ka intelektu nastojeći da otkriju »zakone funkcionisanja ljudskog duha«, dok se Malinovski drži psihologije individualne afektivnosti. O tome posebno rečito govori upravo citirani pasus o trobrijandskoj pirogi u kome je sentimentalni stav Trobrijanđana prema tom predmetu prikazan kao »najdublja etnografska realnost«. Malinovski dalje tvrdi da je dužnost etnologije ili antropologije da izučavaju najtajnije *ja*. Nažalost, te poslednje reči ne najavljuju »psihologiju sumnje«, kritički postupak okrenut dubinama psihe, kao što bi se to moglo pomisliti, već jednu fenomenologiju osećanja i instinkta koja će se pokazati prilično neplodnom i čak, u kasnijim teorijskim spisima, doprineti onoj dogmatskoj zaslepljenosti koja je za neke postala obeležje našeg autora.

V

SUSRET S FROJDOM

Posle objavljivanja *Argonauta,* Malinovski se godinama, prvenstveno, bavi psihološkim problemima. O tome svedoči objavljivanje, pored ostalih dela, jednog dugog članka o ocu i očinstvu u časopisu *Psiha (Psyche, 1923.),* koji je 1927. godine ponovo štampan u obliku knjige, a zatim 1924. u istom časopisu objavljivanje teksta koji će činiti dva prva dela knjige *Seks i potiskivanje u primitivnom društvu (Sex and Repression in Savage Society, 1927.)* i brošure *Mit u primitivnoj psihologiji (Myth in Primitive Psychology, 1926.).* Upravo taj trenutak je Malinovski prirodno izabrao da definiše svoj stav prema psihoanalizi i posebno Frojdovoj knjizi *Totem i tabu.* Prvi kontakt s radovima Frojda i rasprave koje su odatle proistekle, datiraju od njegovog boravka kod Trobrijanđana, kada ga je njegov učitelj Seligman angažovao da na terenu proveri neke hipoteze koje se odnose na edipovsku krizu i poslao mu minimum neophodne literature. Rečeno je već da se Malinovski s interesovanjem i simpatijama upoznao sa Frojdovim psihološkim sistemom, ali ubrzo je došao u situaciju da se ne složi sa zaključcima čije je važenje osnivač psihoanalize nastojao da proširi na »primitivna« društva.

O tome nas najbolje može obavestiti *Sex and Repression in Savage Society.*[1]) Nijedna druga knjiga ne pokazuje bolje vrednosti i slabosti Malinovskog: kao da ih vidimo u nekom ogledalu postavljenom tačno između *Argonauta* i kasnijih teorijskih spisa, kao što je *Naučna teorija kulture.* Upravo su vrednosti kojima obiluje ova knjiga stvorile Malinovskom reputaciju etnografa, književnika i predavača. Reč je, pre svega, o izuzetnoj jasnoći stila i izlaganja koje je malo njegovih kolega ili sledbenika dostiglo. Pada, zatim, u oči doslednost u rezonovanju kome doprinosi iznošenje pažljivo opserviranih i kontekstom tanano osvetljenih činjenica. Najzad, glavna vrednost prisutna na svakoj stranici ove knjige, kritičnost autora, manifestuje se, kako u njegovom raščlanjavanju Frojdovih spekulacija, tako i u opreznosti prema iskušenju etnocentrizma ili u njegovom stalno budnom senzibilitetu zahvaljujući kome je naslutio da se u Edipovom kompleksu, u stvari, krije pojava svojstvena bečkoj građanskoj sredini.

Međutim, ne znači da smo se poveli za paradoksom ako u slabostima i jednostavnostima ove knjige nađemo suštu suprotnost kvalitetima koje smo upravo pomenuli. Da odmah krenemo na ono što nam se čini da zaslužuje najžešće prekore. Ma koliko da su opravdane njegove kritike upućene Frojdu, Malinovskom izmiče osnovna istina knjige *Totem i tabu,* te nam se prikazuje onakvim kakvim nije bio ni na terenu ni u knjizi *Argonauti:* kratkovidi univerzitetski profesor. Istovremeno njegova, do tančina izve-

---

[1]) *Seks i potiskivanje u primitivnom društvu,* francuski prevod, Paris, 1967, Payot, Petite Bibliothèque.

dena argumentacija kojom hoće da dokaže da se frojdovska teza o poreklu kulture vrti ukrug, zatim njegovi komentari o verbalnim nekonzekventnostima koji joj umanjuju vrednost, odaju utisak nategnutog, dosadnog i prilično jalovog egzerciranja. Da bi se dala prava mera, tu su još i pozivanja na intelektualne autoritete epohe (Darvin, Robertson Smit, Vestermark, Hobhaus itd...) čiji se glas, i pored vremenske udaljenosti, još čuje na ovim stranicama kao neko potvrđivanje »korporativnog duha«, dok ideja prvobitnog oceubistva, čak svedena na status priviđenja, upravo liči na juriš konjice kroz redove korporativnih tradicija evropskih naučnika! Ponet svojim kritičarskim zanosom, Malinovski ne preza od toga da jednom prilikom ukaže na neku štamparsku grešku koja se odnosi na ime jednog kolege (Kreber) i da je protumači kao »lapsus koji odaje«, čime se, s prizvukom dosta mučne ironije, služi da bi napao Frojda (1927): 122). Uostalom, kao što i sam piše u predgovoru gde mu je cilj, reklo bi se, da s dozom humora prikaže razvoj svojih osećanja prema psihoanalizi, sitničarenje ostaje, uz promenljivost raspoloženja, dominirajuća strast Malinovskog.

Knjiga se sastoji iz dva strogo odvojena, i različita odeljka. U prvom odeljku, koji obuhvata I i II deo knjige, Malinovski iznosi i pretresa materijal do koga je došao na Trobrijandu, sa stanovišta frojdovske problematike, što se često, u stvari, samo svodi na upotrebu rečnika psihoanalize i ništa više. U drugom odeljku (III i IV deo knjige) koji je znatno ambiciozniji, on direktno napada Frojdovu tezu, ovog puta je ispitujući s opštijeg stanovišta i na temelju doslednog poređenja životinjskog i ljudskog

sveta, postavljajući tom prilikom, u više navrata, problem odnosa psihoanalize i sociologije.

Etnografske činjenice o seksualnosti i porodičnom životu sakupljene na Trobrijandskim ostrvima, grupišu se oko dva glavna pitanja koja Malinovski, s punim pravom, smatra pitanjima koja treba da odluče o tome da li je frojdovska šema interpretacije primenljiva ili ne, na primitivna društva. Početno pitanje je da li su odstupanja koje etnografi, istoričari i sociolozi otkrivaju u organizaciji i funkcionisanju ljudske porodice, toliko zanemarljiva da bi strasti, sukobi i sublimacije koje se odigravaju u okviru te institucije mogle ostati identične kroz vreme i prostor? Drugo pitanje, koje je u izvesnom smislu dopuna prvog, glasi: koji su odnosi između psihizma, izgrađenog na najdubljim iskustvima porodičnog života (»porodični kompleks« terminom Malinovskog) i najkarakterističnijih manifestacija društvene organizacije i kulture (mitovi, religija, običaji)? Da bi odgovorio na prvo pitanje, Malinovski najpre podvlači da je Edipov kompleks otkriven u jednom društvu patrilinearne filijacije i na osnovu zapažanja obavljenih unutar jedne jedinstvene i sasvim određene klase tog društva. Odatle izvodi zaključak da njegovo postojanje u drugim društvenim klasama ili drugim epohama evropske istorije ostaje pod znakom pitanja. Ali on ne ide dalje i zadovoljava se samo time da uzput iznese mišljenje da se u Evropi na seksualnost gleda mnogo realističnije u narodu nego u građanskim sredinama i da se odnosi roditelji — deca u tim dvema sredinama različito definišu. Njegova namera je, očigledno, da istraži kako se faktori, koje je Frojd ocenio kao odlučujuće,

povezuju, i kako se to odražava na trobrijandsko društvo, što pruža izvanredan materijal za eksperimentisanje, jer je tu filijacija matrilinearna, društvena struktura sasvim različita od podele na klase koja karakteriše kapitalističku civilizaciju, a domorodačka kultura, o kojoj je reč nalazi se na antipodima naše, zbog svoje »primitivnosti«. Nije teško zamisliti koliko je Malinovskom bilo lako da obrađuje takvu temu i kakav je podstrek dobio njegov pedagoški talenat kad se našao pred mogućnošću da uzdrma neke predrasude na osnovu vrlo izraženih odstupanja. Nasuprot evropskoj porodici srednje klase u kojoj je čitav autoritet u rukama jednog jedinog čoveka, koji je istovremeno suprug, otac i ekonomski agens, stoji trobrijandska porodica u kojoj se, zbog nepoznavanja fiziologije začeća među domorocima, muškarac ne smatra začetnikom dece svoje žene, i u kojoj on nema nikakvo priznato pravo nad njima, niti bilo kakav način da sebe učini neophodnim za njihov opstanak. Glavni čovek koji Melanežanima uliva strah i poštovanje, jemac materijalnog uspeha, čovek kojeg slave i kome se dodvoravaju, nije otac, već majčin brat. Kako je žena u tom društvu nezavisnija od muža nego žena u Evropi i kako ujak ima veliku privlačnu moć, bračna (ili nuklearna) porodica je u sasvim drugačijoj ravnoteži i ne može se poistovetiti sa onom izrazito autonomnom jedinicom koja je karakteristična za našu civilizaciju. I ne samo snažna ličnost ujaka već i čitavo majčino srodstvo, igrom interesa, međusobne odanosti, klanovske eksogamije itd..., uravnotežuje i usmerava snage unutrašnje kohezije koje se rađaju u intimnosti svakodnevnog života nuklearne porodice. Primetimo, uz put, da je taj vid trobrijandskog društvenog ži-

vota, kojeg je Malinovski tako lepo naslikao, bio razlog da mu nekoliko kritičara prebace što je svoje proučavanje usredsredio na nuklearnu porodicu, ali na to ćemo se još vratiti. Sa istom upečatljivošću pojavljuju se i drugi kontrasti između evropske i trobrijandske porodice; čitaocu ćemo prepustiti da ih sam otkriva u knjizi *Seks i potiskivanje,* ali ovde ne možemo a da ne navedemo neke od njih, jer su izuzetno značajni za raspravu o Frojdovoj teoriji. Na afektivnom planu deoba odgovornosti i prerogativa, između oca i ujaka, prerogativa koji u Evropi pripadaju jednom jedinom čoveku, propraćena je jasnom razlikom u ponašanju deteta prema onome koji bdi nad njim, koji ga teši ili podučava svakodnevnom životu i onoga koji ga upućuje u društvena pravila, usađuje mu ambiciju i ponos ili zahteva poslušnost i napore. Drugim rečima, ambivalentnost osećanja deteta prema ocu, pojava koja je pokrenula Frojdovu maštu, ima na Trobrijandskim ostrvima sasvim zanemarljivu vrednost, jer tamo sve ove uloge nisu skupljene u jednoj istoj ličnosti, već podeljene na dva čoveka koji imaju obratne i dopunske funkcije. Sem toga, seksualni moral se sasvim drugačije shvata kod Evropljana srednje klase i kod Trobrijanđana, pri čemu, ovi poslednji uživaju veliku slobodu za vreme svoje adolescencije i mogu se još od detinjstva predavati raznim erotskim igrama, a da se ne izlože ni najmanjem prekoru. Nasuprot tome, ako se prilikom poređenja ova dva društva razmotre pravilo egzogamije i pravilo zabrane incesta, dobije se sasvim druga slika o njihovim moralnim principima, jer se tu Melanežani pokazuju kao puritanci, a Evropljani kao raskalašni, što daje sasvim različit sadržaj i pečat

pojavama potiskivanja koje se zapažaju i u jednom i u drugom slučaju.

Edipov kompleks nije univerzalna pojava — to je odgovor koji Malinovski daje na prvo pitanje pošto je konstatovao da u trobrijandskoj psihologiji ne postoji ništa što bi mu bilo nalik. Međutim, daleko od toga da tu konstataciju predstavi kao negiranje Frojdove teze, on tu, naprotiv, vidi najbolji dokaz njene ispravnosti, što obrazlaže na sledeći način: ako je edipovska kriza stvarno neizbežno iskušenje svakog Evropljanina srednje klase, ona obavezno mora biti odsutna, iz istih razloga, iz iskustvenog polja Trobrijanđana. Tu nam Malinovski daje jedan od najbriljantnijih pasusa svoje knjige: igrom permutacija. koje će kasnije levi-strosovski strukturalizam tako briljantno ilustrovati, on pokazuje da melanežanske činjenice tačno odgovaraju onome što bi se moglo očekivati logičnom transformacijom Frojdovog modela, to jest, kada bi se taj model iz jedne patrilinearne sredine preneo u matrilinearnu i iz jedne autonomne nuklearne porodice u neautonomnu nuklearnu porodicu. Ako se stvari pojednostave, ova dva društva koja se upoređuju pokazuju, kaže on, s jedne strane, potisnutu želju da se ubije otac i da se majka uzme za ženu, a s druge, iskušenje da se sestra uzme za ženu i ubije ujak (1927.: 80—81). Drugim rečima, Malinovski sebe ovde smatra nastavljačem Frojdovog dela, čija je zasluga u tome što je, sistematskim ispitivanjem korelacija između bioloških i socioloških faktora, dao *uopšteni* oblik početnom modelu Edipovog kompleksa.

Drugi problem koji je autor nastojao da reši u knjizi *Seks i potiskivanje* u isto vreme mu je i sred-

stvo da proveri rezultate do kojih je došao na kraju prvog dela knjige, jer je reč o tome da se istraži u čemu se kultura Melanežana razlikuje od kulture koju bi stvorilo neko društvo u kome je Edipov kompleks utvrđen. Ako bi se sledilo učenje psihoanalize, onda bi neuroze i seksualne perverzije, snovi i mitovi, opsenosti i magijske radnje, trebalo da omoguće da se otkrije ono što je potisnuto i sublimirano ili, uopšteno govoreći ono što sebi krči put kroz substituisana zadovoljavanja. Mada materijal koji je Malinovski ovde izneo nije tako bogat, kao što bi se poželelo — zapažanja koja se tiču patologije su čak i dosta nepouzdana (1927: 85—90) — ipak se tu neosporno nalaze pojave karakteristične za »matrilinearni kompleks«, koji naš autor stavlja nasuprot Edipovom kompleksu. To je, upravo, slučaj sa čarolijama ljubavi, snovima koji nekom čoveku nagoveštavaju skoru smrt ujaka, ili erotskim snovima u kojima je snevač u incestuoznom odnosu sa sestrom. Svakako da tu nema ničega što bi se lako moglo objasniti elementima edipovskog sukoba, dok potiskivanje one dvostruke želje, za koju Malinovski tvrdi da je svojstvena matrilinearnoj porodici, to izvanredno, potpuno jasno objašnjava. Međutim, ne predstavlja li problem upravo ta neposredna povezanost označavajućeg i označenog i ne stvara li nam ona utisak da nismo zadovoljni, baš zbog toga što se smatra prirodnom? Ne zato što bi svedočanstva, koja iznosi Malinovski, bila sumnjiva zbog svoje suvišne rečitosti — na kraju krajeva, grčki mit koji je poslužio kao istoimeni model frojdovskoj hipotezi ne govori ništa manje jasno — već je teško zamisliti da jedno društvo, ma koliko malo represivno bilo, uspeva da sredi račune sa samim sobom samo na nivou

očiglednih izražavanja. Izvesne napetosti su, reklo bi se, uhvatljive samo zahvaljujući prividno nepovezanim svedočanstvima. Malinovski je bio suviše inteligentan i suviše blisko upoznat sa idejama vodiljama *Nauke o snovima,* kao što to pokazuje njegov intimni dnevnik, da bi mogao da zaobiđe ovaj problem bez reči. On ga, dakle, lojalno ističe, ali ga odmah vraća ništavilu, uz komentar: »Namerno ostajem na površini stvari. Čemu zaplitati se u komplikovana simbolička tumačenja kada je dovoljno pustiti činjenice da govore?« (1927: 116). Retko šta pokazuje s takvom jasnoćom paradoks intelektualnih granica Malinovskog: on koji u proučavanju konkretnog i posebnog uvek pokazuje krajnju podozrivost prema onome što se vidi na prvi pogled kao i prema onome što pripada običnom zdravom razumu i to do te mere da su mu prebacivali da se na sve načine dovije da bi šokirao malograđanina, bori se, devet puta od deset, za neposredne istine kada je reč o opštim principima ili apstraktnostima. Ta slabost, koju često krase egzibicionizam i zvučni rečnik provokacije, je sastavni deo njegove ličnosti kao što smo već zabeležili; ali u ovom pasusu ona u punoj meri otkriva svoju dvostruku prirodu dodatka koji ne treba uzeti ozbiljno i akrobacije koja, međutim, sve kvari, jer se tu iza pisca krije čovek. Tu se još nalazi i prvi dokaz da Malinovski nije do kraja shvatio koji je duboki smisao psihoanalize i kolika je njena radikalna originalnost. Savršeno je usvojio, što se ne dovodi u pitanje, intelektualne mehanizme, zahvaljujući kojima su razni faktori dovedeni u vezu i omogućili formulisanje Edipovog kompleksa; i on se sam sa tim igra i to veoma spretno, ali kao sa nekom matematičkom teoremom. U suštini njegova koncepcija

psihe je prefrojdovska i to će ostati. Kako inače objasniti da, pošto je posvetio više od sto stranica razmatranja trobrijandskog materijala u svetlosti edipovske problematike, odjednom proklamuje prvenstvo manifestnog sadržaja snova i mitova nad njihovim latentnim sadržajem ili se ponaša kao da je ovaj poslednji suvišan? Neobična površnost u čitanju i to po suštinskom pitanju — tim čudnija što će Malinovski kroz čitavu drugu polovinu knjige karakterisati kulturu njenom prinudnom funkcijom i neizbežnim potiskivanjima koje ona izaziva.

Ali tek se u III i IV glavni nesporazum pojavljuje u svoj svojoj širini prilikom raskida sa psihoanalizom koji je tako bučno najavljen u predgovoru. Malinovski je ovde sebi isključivo postavio u zadatak da pobije *Totem i tabu,* to jest, tezu koja od Edipovog kompleksa čini ključ za objašnjenje kako je i zašto nastala kultura. Šire uzev, okomio se na Frojdovu ambiciju da psihološkim istraživanjima, ma koliko ona bila nesporna, reši istorijske i sociološke probleme čija je formulacija bila, i može samo biti, proizvoljna, jer što god se o tome reklo, neizbežno ostaje u domenu neproverljivog. Ovde se, dakle, treba složiti sa Malinovskim kad se suprotstavlja tom ideološkom nasilju koje bi da svede društvene činjenice na podatke iz domena individualne psihologije, i kad izražava uporno podozrenje prema svakom pokušaju tumačenja istorije proizvoljnim dokazima kakvih je u to vreme bilo mnogo. Srećnom okolnošću Ernest Džons (Ernest Jones), prijatelj i najverniji učenik Frojdov, zauzeo je, dve godine ranije, (1925: 109—130) svoj stav prema dva članka Malinovskog, koji su kasnije obrazovali prvu polovinu knjige *Seks i potiskivanje.* Umesto kritike

Frojdovog dela u vidu solilokvijuma, ovde imamo, ako ne pravi dijalog, a ono bar smenjivanje u više epizoda, što omogućava svakom od protagonista da jasno iskaže svoje stanovište i otkloni eventualne nesporazume. A to nije malo.

Malinovskom je, pre svega, drago što psihoanalitička škola pod Džonsovim perom prihvata, kao značajan doprinos, njegovu interpretaciju činjenica sa Trobrijanda i njegovo otkriće »matrilinearnog kompleksa«. Štaviše, on se potpuno slaže, ne odričući se pri tom, uobičajene naučne obazrivosti, sa originalnom hipotezom, do koje je Džons došao čitajući njegove članke: sistem matrilinearne filijacije i negiranje uloge oca pri koitusu i rađanju, su dva sredstva koja su se kod Trobrijanđana udružila da bi mržnja deteta prema ocu skrenula na ujaka (1927: 138—139). Modernoj etnologiji, koja prema Malinovskom, uglavnom, ne pokazuje mnogo blagonaklonosti, nije promakla ni ta intuicija koju je preuzeo i razvio Foks (Fox, 1967). Džons, međutim, kao ubeđeni frojdovac, postavlja svoju hipotezu i činjenice koje je Malinovski otkrio, u jednu genetičku perspektivu, postulirajući na početku postojanje edipovskog stanja i naknadnu evoluciju koja se, zauzvrat, dogodila i dovela do situacije kakva je na Trobrijandskim ostrvima. Tu Malinovski ustaje protiv: pretpostavki o postojanju uzročnog odnosa između ove dve pojave, rekonstrukcija davne prošlosti od koje bi zavisila sadašnjost, i na kraju ideja da se u istorijskoj perspektivi, njegova interpretacija »matrilinearnog kompleksa« postavi naopako; sve su to pojmovi i sugestije koje on ne može da prihvati i koje su, to je potpuno jasno, dovele do

toga da se okomi na sam izvor tih ideja knjigu: *Totem i tabu.*

Frojd predstavlja oceubistvo poglavice kao događaj koji je učinio da čovečanstvo ili bolje rečeno zoološka grupa, koja mu je bila neposredni prethodnik, pređe iz vladavine prirode u vladavinu kulture, pošto su sinovi-krivci uspostavili dva pravila *par excelence* (zabrana incesta i poštovanje totemske životinje) iz kojih proističe sve ostalo. Malinovski se tome suprotstavlja navodeći da revolt protiv oca i pristup sinova njegovim ženama pretpostavljaju već jedno stanje kulture, koje upravo ovi činovi uspostavljaju, jer bi u stanju *naturae* odrasli mladići odmah napuštali hordu, kao što to čine antropoidi, i ne bi, dakle, imali nikakvog razloga ni da priželjkuju ženke iz grupe ni da ubiju starog mužjaka. Štaviše, ako bi se i prihvatilo da je zločin stvarno bio počinjen, ne bi postojao nikakav način da se odrede njegove kapitalne posledice za buduće generacije, jer je pretpostavka da tada još nisu bile iznađene moralne vrednosti, verovanja, obredne radnje i komemorativni predmeti. Ukratko, Malinovski smatra da Frojd sam sebi jednom rukom pruža ono što oduzima drugom, a njegovu prvobitnu hordu krase ili muče predrasude, frustracije i sukobi bilo koje evropske porodice srednje klase. Najzad, njegovo shvatanje kolektivnog pamćenja koje pripisuje potomcima oceubica isuviše je komotno da bi moglo da bude uzeto ozbiljno: kulturna baština čovečanstva i poštovanje osnovnih pravila, postoje samo preko sećanja na prvobitno ubistvo, ali je potrebno da to sećanje poseduje neobičnu osobenost da tokom vremena ne izbledi, inače bi čitavu istoriju bilo potrebno nanovo pisati!

Sigurno je da ovoj kritici ne bi ništa trebalo oduzeti (1927.: 155—172). Dodajmo da Malinovski zahvaljujući tome ide jednu do dve decenije ispred antropoloških ideja svog vremena, odbacujući kao lažan problem svako postavljanje pitanja o prethodnosti ovog ili onog elementa kulture u odnosu na druge. Po njemu, govor, oruđe, društvene vrednosti i pravila čine neraskidivu celinu i čovek ih nužno poseduje sve zajedno kad se kao takav pojavi u istoriji vrsta. Čitava argumentacija ima besprekornu logiku i ničemu ne služi osporavati neke sporedne momente u nadi da će se tako spasti deo Frojdove teze. Međutim, Frojdova teza ipak nije »samo tek jedna priča«, neka oprosti Malinovski, čije se duboko nerazumevanje pokazuje ovde u punoj svetlosti (str. 172). Postoji ipak jedan pasus u kome on izgleda da nazire da bi u *Totemu i tabuu* moglo biti i nečeg drugog sem potpuno opravdane demonstracije logičkih ordalija: Malinovski napominje da Frojd nije bio nesvestan začaranog kruga u koji je upao izvodeći kulturu iz uslova koji je pretpostavljaju, ali izgleda da o tome nije mnogo vodio računa (str. 155). Tek, to zapažanje koje bi, možda, nekog drugog izvelo na pravi put, nabačeno je u prolazu i neće biti razvijeno, a valjak univerzitetske kritike će nastaviti svoj put kao da ničega nije bilo. To da Frojdove spekulacije o poreklu zabrane incesta mogu da se čitaju i kao mit i to kao posebno plodan mit, Malinovski nije imao mnogo izgleda da prizna, on koji je odbijao da se pozabavi latentnim sadržajem i samih trobrijandskih mitova. Još manje izgleda je imao da kod sebe pronađe potrebnu velikodušnost i tananost da izbegne banalnosti u redovima koje posvećuje frojdovskoj ideji o kolektivnoj psihi i kolektivnom pam-

ćenju. Na drugima je bilo da ili izbegnu to osetljivo pitanje, u naivnoj nadi da će idealizovati oca psihoanalize, ili da ga hrabro istraže do kraja i da ličnim naporom re-kreiranja, kao Riker (Ricoeur, 1969.: 133—137), pokažu filozofsku nužnost te hipoteze za frojdovsku misao u celini. Osetljiv samo na njenu nedovoljnu uverljivost, Malinovski kreće u rat protiv ovog kolektivnog entiteta u kojem, uostalom, nalazi predmet jedne od svojih najkonstantnijih fobija još iz vremena kada je studirao u Jeni i za odbranu jedne takve iluzije priziva ništa drugo no jedinstveno neprijateljstvo »autoriteta«. Po njemu jedino sredstvo kojim ljudi raspolažu da bi očuvali i preneli, s generacije na generaciju, plodove svojih iskustava i svojih otkrića jeste upravo kultura, stvarnost koju etnolozi bolje poznaju nego psihoanalitičari. Poznato je, međutim, da je Frojd u više navrata, posebno u delu *Mojsije i Monoteizam* (Moïse et le monothéisme) izričito pobijao da je kultura dovoljna da objasni postojanost i ponavljanje pojava svojstvenih religioznoj sferi, kojima, pored drugih sistema pripada i totemizam jer je, po njemu, sem o raznolikosti slučajeva, reč i o vraćanju potisnutog, tj. procesu koji pretpostavlja jedan traumatizirajući događaj i jedno kolektivno pamćenje.

Malinovskom se može oprostiti što nije ušao u »latentni sadržaj« knjige *Totem i tabu* i što ga je žestila hipoteza o kolektivnom nesvesnom. Može mu se oprostiti i to što je potpuno pogrešno shvatio pojam kompleksa i što ga je, na sebi svojstven proizvoljan i jalov način, upotrebljavao kao sinonim »strukturisanih osećanja« ili »karakterističnih ponašanja«, pošto je smisao te reči ostao prilično nejasan

i kod samog Frojda koga nisu mnogo uznemiravali terminološki problemi. Odatle kod Malinovskog onoliko bujanje »kompleksa« »matrilinearnog, nuklearnog, svojstvenog nuklearnoj porodici itd . . .) i konačno svečano odbacivanje te inkriminisane reči, nakon jedne malo poduže rasprave u kojoj je naš autor održao lekciju Frojdu. Ali zato mu se nikako ne može oprostiti što je, ispitujući odnose između kulture i instinkata, i pitajući se o poreklu incestuoznih želja deteta prema svojoj majci, napao Frojdovu teoriju o dečjoj seksualnosti. A ton školskog nadzornika, kojim se služi na ovim stranicama, samo još bolje pokazuje da nije razumeo Frojda u jednoj bitnoj i pri tom vrlo jasnoj tački. Paradoksom kojim se lako mogu umiriti konformistički duhovi, taj isti Malinovski, koga su često optuživali da traži uspeh po cenu skandala, insistirajući na opisivanju seksualnog života »divljaka«, reklo bi se da ne može da prihvati prisustvo libida kod deteta ništa lakše no vrli cenzori knjige *Tri eseja o teoriji seksualnosti*. Naravno da se on, slobodni mislilac i grubi materijalista, inati u prefrojdovskom stavu, ne u ime građanskog morala. već zbog toga što se drži usko utilitarističke koncepcije instinkata. Da li je to bolje? Neka se proceni.

Ideji o praerotizmu, koji pre nego što bude stavljen u službu reprodukcija, pokušava, još od detinjstva, da se zadovolji svim dostupnim neseksualnim sredstvima, Malinovski suprotstavlja specifičnost raznih bioloških funkcija i odbacuje polimorfni kontinuitet libida tokom raznih životnih doba pojedinaca. Tako, odojče traži dodir sa majčinom kožom da bi zadovoljilo svoju potrebu za ishranom i zaštitom, dok milovanja ljubavnika svoj *raison d'être* nalaze u reproduktivnom mehanizmu koji treba da

pokrenu. A na ideju da kod odojčeta erogene zone pokrivaju celo telo i da moguća zadovoljstva ostaju neizdiferencirana, Malinovski odgovara isto tako insistirajući na nedostatku organske zrelosti deteta i na statusu uzgredne pojave koju treba pripisati sladostrasnim osećanjima. Po njemu važan je samo biološki finalitet ponašanja, koji se izrazito razlikuje već prema tome da li je reč o detetu na majčinoj dojci ili o ljubavnicima u zagrljaju. Ukratko, kao i mnogi čitaoci. ali dvadeset godina posle početnog nesporazuma čija je žrtva bio otac psihoanalize, Malinovski odbija da reč »seksualnost« shvati drukčije do u konvencionalnom smislu jedne aktivnosti ograničene na genitalnu sferu i koja se pojavljuje tek u pubertetu. Drugim rečima, on ostaje slep za sve ono što čini temelj čitave Frojdove teorije i što, van svake sumnje, predstavlja teoriju njegovih otkrića koja je tokom pedeset poslednjih godina bila blistavo potvrđivana bezbrojnim opservacijama. Dodajmo tome da se u toj raspravi nalaze jezgrovito sažete glavne ideje i maltene manije funkcionalizma, onakve kakve će »teorija potreba« Malinovskog, definitivno fiksirati za potomstvo. Čak se tu nađe i po koja tipična tautologija, kao na primer sledeća: »Potiskivanje crpe svoju snagu u samom osećanju. Te represivne snage vode poreklo iz principa kompatibilnosti koji je neophodan svakom osećanju da bi pojedincu omogućio sticanje društvenog ponašanja. Negativne emocije mržnje i besa su inkompatibilne sa pokoravanjem autoritetu roditelja (. . .). Čulnost ne može prožimati odnos majka — sin, ako taj odnos mora da ostane u harmoniji sa prirodnom podelom funkcija koje važe unutar porodice koja živi pod istim krovom« (str.

242). Drugim rečima, ono što nagoni pojedinca da potisne izvesne strasti ili emocije jeste činjenica što su one takve da se ne mogu priznati a takve su stoga što ih moral ili društvena pravila osuđuju. Tako je proniknuta misterija koja okružuje cenzuru koju vrši Nad-ja i tako je definitivno »prevaziđeno«, smatra Malinovski, Frojdovo istraživanje jednog važnog momenta!

Da li je to sve? Ne, jer se knjiga *Seks i potiskivanje* vraća na etnologiju, u pretposlednjem pasusu, gde daje nekoliko pedagoških, i to u najboljem smislu reči, stranica o uporednim karakteristikama sistemâ filijacije. Oslanjajući se na analize Riversa i Lovija (Lowie) Malinovski razjašnjava jedan inače često loše postavljen problem, problem odnosa između pravila filijacije (princip koji je sankcionisan zakonom ili običajem i koji automatski određuje genealoške veze u skladu sa kojima pojedinac dobija, odmah po rođenju, razne elemente svog statusa) i praktičnih modaliteta pristupanja funkcijama autoriteta kao i modaliteta nasleđivanja dobara od umrle osobe. Razlikovanje ova tri pojma koje Malinovski ističe bilo je vrlo korisno u vreme kada se naveliko govorilo o »matrijarhatu« i »patrijarhatu«, dihotomnim kategorijama kojima se globalno karakterisalo čitavo društvo. Svakako to razlikovanje je sada prihvaćeno, ali razmatranja koja su mu posvećena nisu još dospela u fazu da je nepotrebno čitati ih, što potvrđuje činjenica da i danas ima dosta etnologa koji ne sumnjaju mnogo u to da se: filijacija, prenošenje autoriteta i nasleđivanje dobara, ukoliko već ne racionalno, a ono faktički, poklapaju. Malinovski upravo insistira na dijalektičkoj prirodi odnosâ koji postoje između ova tri elementa i na nemogućnosti

bilo kod društva da zanemari one genealoške veze koje nisu sankcionisane pravilom filijacije (veze po očevoj liniji u jednom matrilinearnom društvu, na primer). A kako i predmet knjige na to upućuje, sasvim je prirodno što, kako ovde, tako i u brošurici: *Otac u primitivnoj psihologiji (The Father in Primitive Psychology, 1927)*, sastavljenoj nekako istovremeno, njegovu pažnju najviše privlači psihološki aspekt nužne suprotnosti između majčine linije i očeve linije, prethodno već dodirnut u njegovoj studiji o »matrilinearnom kompleksu«. Ipak, pri svem tom nije zanemaren ni čisto sociološki aspekt fenomena. Treba čak reći da se Malinovski potrudio da ga postavi u najbolje odabranu perspektivu: ne samo suprotstavljajući matrilinearnu filijaciju patrilinearnoj i razmatrajući napetosti svojstvene svakoj od njih dve, kao što su to činili tadašnji teoretičari, već proširujući kritičko upoređivanje na treći termin: sistem »bilateralne« filijacije, koja bi se danas pre zvala bilo »ambilinearna« bilo »nediferencirana«, od slučaja do slučaja kako ih je razmatrao naš autor. Nesumnjivo je da on usvaja ovo gledište zato što ga više interesuje nuklearna (ili bračna) porodica nego velike jedinice (rod, klan, itd...), i što su u okviru ove elementarne grupe uticaji koje, utrkujući se, vrše na pojedinca rođaci po očevoj i rođaci po majčinoj liniji, veoma ispoljeni. Radilo bi se, dakle, u izvesnom smislu o ceni koju, paradoksalno, Malinovski plaća zbog svoje manije da sve svodi na nuklearnu porodicu. A tačno je da zbog želja da nas ubedi u univerzalnost prvenstvo bilateralnog srodstva po vezama koje spajaju dete za oca i majku, Malinovski u isto vreme tvrdi da se, u svakom društvu, genealnoško pamćenje obavezno proteže podjednako daleko

u obe linije, tvrdnja koju su demantovali mnogobrojni etnografski dokumenti! Apsurdno preterivanje, svakako. Ali takve »greške« nisu razlog da zaboravimo da će proći još dve decenije pre nego što etnolozi engleskog govornog područja počnu ozbiljno da proučavaju instituciju »bilateralnog srodstva« (bilateral kindred) i uopšte, sisteme u kojima filijacija nije uspostavljena po jednoj jedinoj liniji.

VI

JEDNA ILI DVE MONOGRAFIJE?

Malinovski 1935. godine objavljuje svoju drugu veliku knjigu *Koralni vrtovi i njihova magija* (Coral Gardens and their Magic) u kojoj ništa ne podseća na polemički ton poslednjih poglavlja knjige *Seks i potiskivanje*. Međutim, pre toga je napisao nekoliko članaka, posebno za *Encyclopaedia Britannica*, i to će mu biti prilika da definiše svoj stav prema najopštijim pojmovima antropologije, kao što su pojmovi kulture, srodstva, braka itd... U isto vreme on naročito radi na knjizi *Seksualni život divljaka*[1]) koja će se pojaviti 1929. godine.

U ovom poslednjem delu, predodređenom da ubrzo postane klasično, »primitivci« su još uvek i dalje stanovnici Trobrijandskih ostrva. Reč je o opširnoj monografiji, u najboljem smislu reči, monografiji radikalno novoj za svoje vreme, kao što je u predgovoru istakao Havelok Elis (Havelock Ellis). U njoj su teorijska izlaganja retka, a svoj uticaj knjiga očito duguje novini izloženih činjenica i njihovom broju. Ono što odmah iznenadi čitaoca koji je upravo završio čitanje rasprava u knjizi *Seks i potiskivanje*, jeste ogromna masa opservacija i autorov stav prema Frojdu. Poznajući žestinu i upornost Malinovskog, čitalac očekuje jednu novu ofanzivu koja bi bila

---

[1]) Francuski prevod: *La vie sexuelle des sauvages*, Payot, 1930. Navodi u ovoj knjizi su prema izdanju iz 1967.

sasvim na mestu, s obzirom na prirodu razmatrane teme. Međutim, ništa od toga: ne samo da su pozivanja na psihoanalizu prilično retka već i sažeto formulisan sud o Frojdu govori o smirenosti, pa čak i velikodušnosti, što bi se teško moglo zaključiti iz njegovog prethodnog ponašanja, jer ovde psihoanalitičkoj doktrini priznaje veliku moć inspiracije, čak i u onim tačkama u kojima je ona ocenjena kao neprihvatljiva za nauku. Što se ostalog tiče, najinteresantniji aspekti tog, prvenstveno, deskriptivnog dela, koje se ne može ukratko rezimirati, podudaraju se sa temama načetim u prethodnim publikacijama, ali sada se one tretiraju produbljenije: tako je kada je reč o seksualnoj slobodi adolescenata ili domorodačkim verovanjima koja se odnose na rađanje i na reinkarnaciju duhova. Druge teme se tiču razjašnjavanja ili ispravljanja koja najavljuju snažnu samokritiku datu u knjizi *Koralni vrtovi*. Evo dva primera. U Argonautima Malinovski je opisao obavezu koja je nametnuta mužu da svojoj ženi isplati »nadoknadu za seksualne usluge«, otkriće koje je Mos pravilno ocenio kao veoma važno za sociologiju braka kao i ekonomsku antropologiju i koje je u knjizi *Seksualni život primitivnih ljudi* detaljno rastumačeno. Ovde on isto tako ispravlja i dopunjava jedan mit o poreklu čarolija ljubavi koji je u knjizi *Seks i potiskivanje* dat u pojednostavljenoj verziji. Zatim vidimo povodom problema incesta kod Trobrijanđana nagoveštaj jedne rasprave koja još uvek, naročito u Americi, pothranjuje neobično živ dijalog između pristalica »kulturne« antropologije i pristalica »socijalne« antropologije. Reč je o razlici koja deli proučavanje pravilâ, s jedne strane i proučavanje njihovog izvršavanja, s druge strane, što Malinovski pre-

bacuje svojim prethodnicima da su izgubili iz vida, te je rezultat bio da inertni duhovi misle da su jedno društvo već upoznali ako su mu samo otkrili zvaničnu ideologiju i norme. Naravno, površnost i u krajnjoj liniji varljivost takve antropologije izbija na videlo čim se zamislimo nad realnošću najskandaloznijih prekršenja kao što je incest, a naš autor na tome itekako insistira da bi istakao značaj one problematike i onog načina ankete koje propoveda funkcionalistička škola. Ali ono što je najvažnije u vezi sa ovom knjigom ostaje tek da se kaže: veoma je moguće, kao što je to nagovestio Havelok Elis, da je Malinovski, otkrivajući nam seksualne običaje tako različite od naših, u velikoj meri doprineo da se izmeni naš način prosuđivanja raznih civilizacija. Umesto da se one jednostavno rangiraju prema svojoj manje ili više izraženoj uspešnosti samo u onim oblastima u kojima se naša civilizacija istakla, reč je o tome da se prihvati da je svaka od njih mogla da izabere osoben način usmeravanja sopstvenih napora u jednoj posebnoj oblasti (erotizam, negovanje hrabrosti, spekulativna misao, razvitak tehnikâ proizvodnje itd...) da bi tu težila savršenstvu, čime je onemogućeno svako globalno poređenje. Ova revolucionarna ideja je od tada napredovala i nedavno našla veoma uticajnog predstavnika u ličnosti Levi-Strosa. Razmišljajući, na primer, o instituciji »kuće za omladinu« kod pripadnika plemena Murija u Indiji, instituciji koja se može porediti sa »kućom za one koji nisu u braku« kod Trobrijanđana, Levi-Stros je pisao da čovek sa Zapada nepovratno rasipa najlepše godine svoga života jer je primoran da intelektualnom radu posveti doba *adolescencije i mladosti* koje bi mu, *međutim*, moglo pružiti najdublja seksualna uživanja. Da li se

on tu seća Malinovskog ili Haveloka Elisa? To je malo važno jer ako se uzme da su se ova misao ili žaljenje »osećali u vazduhu«, nema sumnje da je tome veoma doprinela knjiga *Seksualni život primitivaca.*

Dva velika toma knjige *Koralni vrtovi* (1935) reklo bi se govore o tome da je opet reč o monografiji. Tema koja je obrađena (vrtlarstvo kod Trobrijanđana i magijske radnje koje se odnose na njega), podela izlaganja na poglavlja i odeljke strogo određenog sadržaja, skup tekstova na domorodačkom jeziku i lingvističkih glosa u drugom tomu, sve to odista ostavlja utisak velike stručnosti. I stvarno, proučavanje najavljeno u podnaslovu dela do kraja je objavljeno bez ustupaka ukusu profanog čitaoca, a prezentiranje činjenica i ideja koje čine suštinu ovoga rada, odvija se u strogom poretku najavljenom u sadržaju. Pri svem tom, knjiga sasvim sigurno predstavlja mnogo više no monografiju u smislu uobičajenom za društvene nauke. A najlepše je što to primećujemo još od prvih stranica: i da je čovek već pročitao sva dela Malinovskog, i da mu više ništa nije strano u vezi sa Trobrijandom, ipak neće moći da preleti opis pejzaža i vrtova, a da ne zaželi da nastavi. Možda se ovde, još više nego u *Argonautima,* čija je tema prilično romaneskna u poređenju s ovom knjigom, primećuje talenat Malinovskog i reklo bi se da je baš zato što je prihvatio takav izazov, dao tako vredno delo. Pogledajmo to izbliza. Tu je pre svega kvalitet pisanja koji pokazuje da i u ovom pogledu poređenje sa Džozefom Konradom, sažetim izrazom malinovskijevske ambicije, zaslužuje pažnju. Srećemo ovde zatim jedan ljudski kvalitet koji ovoj knjizi daje ton nezamisliv u nekoj konvencionalnoj

monografiji i koji unapred osuđuje na propast sumnjičenja koja bi potekla od autorove ćudljivosti zapažene u *Intimnom dnevniku.* Malinovski nije bio samo izumitelj »posmatranja sa učestvovanjem«, kao pravila ponašanja na terenu, on je, isto tako, i uprkos scijentističkim protestima, autor koji u punoj meri učestvuje u onome o čemu govori i koji nam daje tako živ opis Trobrijanđana da će se oni zauvek razlikovati od drugih »divljaka«. U tom pogledu knjiga *Koralni vrtovi* je odlučujuća za onoga ko bude zaželeo da pročita mnoge studije koje su kasnije bile posvećene raznim egzotičnim poljoprivrednim sistemima ili botaničkim znanjima izvesnih vrtlarskih društava: naučna vrednost savremenih radova, a naročito onih koji se odnose na etno-nauku, uglavnom je viša ali su oni toliko suvoparni da u njima iščezava čovek i gubi se, antropologiji svojstveno značenje totaliteta. I doista, treći kvalitet po kome se ova knjiga, svakako, razlikuje od neke monografije, jeste nastojanje da se vodi računa o kategoriji totaliteta. Važno je, ovde, da se podnaslov, u kome autor objašnjava svoje izlaganje, ne shvati pogrešno: »proučavanje poljoprivrednih metoda i agrarnih obreda na Trobrijandskim ostrvima«. Moglo bi se poverovati da je autor odlučio da čitav poduhvat ograniči na jedan prethodno izolovani sektor trobrijandskog života kao što je to uobičajeno u specijalizovanim anketama ekonomista ili inženjera, a u stvari ovde je, kroz prizmu tehnikâ i obredâ koji su neophodni za korišćenje tla, obuhvaćena čitava domorodačka civilizacija. Izuzetna zanimljivost *Argonauta* poticala je od toga što su razne ekspedicije *Kula* i razni oblici razmene, čitaocu postajali razumljivi nastojanjem Malinovskog da ih situira u društveni i kulturni totalitet.

Ista težnja ka celovitosti — možda treba reći re-kreaciji — ponovljena je u knjizi *Koralni vrtovi* u vezi sa vrtlarstvom i sa još jačim razlogom pošto je Trobrijandijanin pre vrtlar nego moreplovac ili zanatlija. Nekoliko primera će bolje prikazati rezultate te metode koja istovremeno predstavlja način posmatranja, način postavljanja problema i način na koji se čitaocu izlažu razni elementi.

Jedna od najznačajnijih činjenica koju nam otkriva ova knjiga je fundamentalna sociološka uloga razmenâ hrane biljnog porekla i pratećih paradnih obreda od kojih neposredno ili posredno, zavisi sve, počev od davanja nagrade specijalisti (stručnjaku ili zanatliji), pa do solidarnosti između rođaka po braku, i počev od centralne funkcije poglavice kao ekonomskog regulatora, pa do postojanja ambara za igname *i njihove posebne arhitekture*. Ovi sociološki fenomeni osvetljavaju razne aspekte trobrijandskog vrtlarstva, koji, na prvi pogled, upućuju isključivo na tehnološko tumačenje: tako postaje jasno zašto taro, čije se krtole brže kvare od ignama, zauzima sekundarno mesto u sistemu i nema specifičnu magiju. Nasuprot tome, sklonost ka paradiranju koja se manifestuje kroz cirkulaciju i uskladištenje ignama daje smisao čisto estetskim traganjima koja se izražavaju kroz uređenje vrtova i koje bi posmatrač, zaokupljen samo ekonomijom i tehnologijom, olako zanemario i pored njihovog koštanja izraženog kroz vreme rada. Primetimo uz put da domorodačko shvatanje vrta kao *umetničkog dela* koje je razumeo i preneo Malinovski (naročito stranica 56 i str. 80—81) nije najbeznačajnije otkriće ove knjige. Istraživanje se zatim, na najprirodniji i isto tako najlogičniji način nastavlja proučavanjem kalendara kome ritam daje udarno

vreme poljoprivrednog ciklusa i raspravom o razmimoilaženjima između mnogih elemenata koji služe trobrijandskom proračunavanju kalendara. Najzad, magija koju malenežanski vrtlari smatraju podjednako značajnom za vrtlarsku proizvodnju kao i fizičke snage, prikazana je u spirali opisa i objašnjenja. Eto šta se, sem čisto agronomskih činjenica, nalazi u *Koralnim vrtovima,* i zbog čega čitalac ovu knjigu ne može smatrati monografijom sličnom bilo kojoj drugoj monografiji. Istovremeno nam to omogućava da procenimo sav strateški značaj vrtlarskog fenomena, *konstruisani,* a ne dati, značaj u postupku Malinovskog kojim je učinio razumljivom kulturu Trobrijanda.

Jedna od najoriginalnijih crta knjige *Koralni vrtovi* je bespoštedna samokritika data na kraju prvog toma, kao i čitav niz pozitivnih razmišljanja što čini dragocenu metodološku celinu kada je reč o razmatranju teškoća svojstvenih »radu na terenu«. Malinovski sebi prebacuje nepoznavanje botanike, nepotpuno prikupljanje kvantitativnih činjenica i posebno čitavu »odiseju grešaka« u orijentisanju svog istraživanja o zemljišnoj svojini. Ali on nigde sebe ne optužuje da mu je ponestalo radoznalosti u proučavanju magije. Međutim, baš tu, u tom nedostatku samokritike, leži i najozbiljniji nedostatak samog dela. On pada u oči savremenom čitaocu, osetljivom na probleme simbolizma, ali Malinovski je to mogao da primeti samo da je uspeo da se otrgne od sopstvenog mentalnog sveta. Toliko je u stvari bio rob utilitarizma u tumačenju kulturnih pojava, da nije mogao da uzme za ozbiljno ono što se govori u magijskim formulama i obrednim gestovima koji prate njihovo izgovaranje. Dovoljno mu je bilo što je otkrio kon-

trolnu socijalnu funkciju vrača i što se uverio u regulatorsku ulogu magije nad osećanjima i emocijama, da poveruje da je temu potpuno iscrpeo. Međutim, ma koliko tačno bilo da je Malinovski učinio značajno otkriće; shvativši da vrač deluje kao »nadzornik« u trobrijanskim ekonomskim aktivnostima, on je istovremeno okrenuo leđa najjasnijoj etnografskoj stvarnosti, čineći od magije prostu uzgrednu pojavu afektivnosti, koju je nekorisno proučavati samu po sebi. Da nesreća bude veća, njegovo podozrenje prema racionalizacijama koje mogu dati domoroci, izgleda da ga je isto tako sprečilo da zatraži objašnjenje smisla magijskih formula i mnogobrojnih metafora »u skokovima« koje se u tim racionalizacijama javljaju. Ova velika i lepa knjiga završava se, neosporno mazohističkim prizorom etnografa koji je sakupio i protumačio svoj korpus magijskih formula sa istom minucioznošću i poštovanjem koje pokazuje arheolog kada su u pitanju natpisi klasične antike, ali koji je odbio da potraži njihova grananja u drugim oblastima trobrijandskog simbolizma.

VII

PREDAVANJA PROFESORA

»Malinovski, bolji posmatrač nego teoretičar«, tako kaže Levi-Stros u jednom od svakako najumerenijih sudova koje je dao o osnivaču etnologije »na terenu«. Ovaj sud odražava univerzitetsko mnenje i istovremeno pokazuje veličinu nesporazuma.

Jer, šta se u stvari želi reći kada se govori o teorijama Malinovskog ili o Malinovskom kao teoretičaru? O tome je tim neophodnije biti jasan što se svi slažu da u njegovoj neosporno veoma složenoj ličnosti treba razlikovati etnografa i predavača i što svi ćutke prelaze preko njega kao autora dve velike knjige. Međutim, kao što smo pokušali da pokažemo u prethodnim poglavljima, antropološka teorija Malinovskog, teorija koja je značila datum u intelektualnoj istoriji, imanentna je njegovom delu. Nju treba tražiti u *Argonautima* i *Koralnim vrtovima,* a ne drugde. Snaga talenta Malinovskog, njegovo majstorstvo, sastoji se upravo u tome što je dao jedno delo, tj. jedan duhovni proizvod u kome je »suština« neodvojiva od »forme«. I uprkos preziru ili blagonaklonom sažaljenju tvoraca sistema, to delo će sigurno trajati, bar onoliko dugo koliko bude čitalaca sposobnih da se zainteresuju i za nešto drugo sem za čistu teoriju ili najgrublje ideološke postulate.

Što je sve to, tako suštinsko, bilo izgubljeno iz vida, što su plitki didaktički spisi, kao što je *Naučna*

teorija kulture (Une théorie scientifique de la culture), dobili odlučujuću ulogu u ocenjivanju njegovog dela umnogome je kriv sâm Malinovski. Zastranjivanje koje dovodi do takvog rezultata nije, uostalom, izuzetan slučaj i Prust nam pomaže da ga razumemo kada priča kako je pisac Bergot, postižući uspeh postepeno menjao publiku i na kraju došao do toga da ceni samo mišljenje osrednjih bića od kojih je u svojoj slabosti tražio mondensku naklonost. Slično tome je Malinovski, ako se izuzmu njegova velika dela, bio čovek istog kova kao i kritičari koji su ga bezobzirno rastrgli: profesor željan da ga izaberu u Akademiju, da imponuje svojim učenicima i da pomrači sjaj svojih kolega. Odatle primat didaktičke nadgradnje nad iskustvom etnografa i spisatelja; odatle, proglašenje tog funkcionalističkog katehizisa koji toliko liči na »racionalizacije« i »normativna opravdanja«, prema kojima je uvek bio nepoverljiv, kada ih je slušao od svojih trobrijandskih informatora.

Bez obzira na sve, Malinovski je *isto tako* pronalazač i vatreni zastupnik nekih ideja ili formula za koje će, u istoriji etnologije, njegovo ime zauvek ostati vezano. Udžbenici o njima govore, specijalisti o njima raspravljaju: nemoguće je, dakle, preći preko njih ćutke. Pre svega da ideja »funkcije« koja je postala ideja vodilja jedne škole koja nije zadugo nadživela svog osnivača. Šta treba podrazumevati pod »funkcijom«? Malinovski se neprestano vraćao na njenu definiciju, kao da je želeo da svojim učenicima i svojim protivnicima olakša da je razumeju, a, u stvari, vraćao joj se samo zato da bi je, neprestanim dorađivanjem, nekako spasao. Mnogi autori, posebno Lič (1957) i Parsons, insistirali su na kolebanju

ovog pojma između dva fundamentalna, a inkompatibilna značenja: organicističkog (koje je prihvatio Dirkem a zatim Retklif-Braun) i logističkog koje odgovara izrazu »simbolička funkcija«, koje povremeno upotrebljava Malinovski kada govori o funkciji mitologije kao formalizaciji društvenih odnosa. Ako se uđe u suštinu, razlog tih kolebanja i metamorfoza pojavljuje se u svoj svojoj jednostavnosti: reč je o njegovom sumanutom uverenju da je kultura harmonično integrisan totalitet u kome nema ničega što ne bi odgovaralo određenoj potrebi. To intimno uverenje, izraženo javno i bez okolišenja i ikakve obazrivosti, postalo je meta teoretičara sociologije koji su čas ukazivali na njegov tautološki aspekt, čas na njegovu očiglednu neispravnost. Jedna Levi-Strosova formulacija lepo rezimira razne reakcije koje je ono izazivalo: »Reći da jedno društvo funkcioniše otrcana je istina, ali reći da sve u jednom društvu funkcioniše je apsurdnost«. Razumljivo je što je, da bi odgovorio na kritike koje su bile izrečene još u njegovo vreme i da bi se distancirao od koncepcije Retklif--Brauna (»funkcija je doprinos koji neka parcijalna delatnost daje globalnoj delatnosti organizma«), Malinovski morao da, već prema prilici, različito modulira ton svog »vjeruju« uporno ga pri tom postavljajući za osnov svoje građevine.

Svakako da ta čudna kombinacija nepopustljivosti i kolebanja može izgledati smešna od strane čoveka kome je toliko stalo da kroji zakone, a kritičari Malinovskog nisu propustili da to kažu. Međutim, retko je kome od njih padalo na pamet da se tu radilo jednostavno o naknadnom opravdavanju, o teorijskom prerušavanju jedne neodoljive intuicije kakvu imaju umetnici a u oblasti nauke, neki vrhun-

ski eksperimentatori. Malinovski je napravio grešku kad je hteo da je objasni, ali je potpuno zastranio kad je na njoj izgradio sistem koji je hteo da propoveda. Skromnija a istovremeno odlučujuća za duh kakav je njegov, bila je intuicija da, u mutnoj stvarnosti neke egzotične kulture, kakvom je ona prikazuje etnografu, sve zapažene činjenice moraju da prime smisao jedne od drugih i da u kasnijoj fazi redakcije autor mora da tretira svoj materijal tako da čitaocu stvori utisak kohezije, koji je istovremeno i garancija koherentnosti. Drugim rečima, u pitanju je instinktivno neprihvatanje haosa ili, na egzistencijalnom planu, apsurda; a ako se setimo, izuzetnog senzibiliteta Malinovskog i njegovog straha od bolesti, složićemo se da je to bila odbrambena reakcija, neophodna za vreme trajanja psihološkog iskušenja njegove izolovanosti na Trobrijandu. Isto tako, u kompoziciji njegovih velikih knjiga to opredeljenje za koherentnost obezbeđivalo je od digresija i nedostataka, kao i to da »pričanje«, reč koja često izlazi ispod njegovog pera, ne bude linearno kao u pikarskom romanu; trebalo je, u stvari, da komponovanje knjige dâ proizvod sličan jajetu. Gledan iz tog ugla, funkcionalistički kredo nije ništa apsurdniji od pravila o tri jedinstva koje je, pre nego što je postalo zadatak za kaznu, predstavljalo snagu klasičnog pozorišta a ima i istu plodnost s obzirom na cilj za kojim idu sukcesivni napori posmatrača i redaktora.

Ipak svaki put kad bi se ukrcao u tu didaktičku avanturu, Malinovski je bivao primoran da dodaje bočne lukove na svoje funkcionalističko zdanje, da mu ojačava temelje i izdiže kule. Njegova čas biološka, teleološka, koncepcija, o kulturnom totalitetu, povlačila je teoriju potreba. Neprijateljski raspolo-

žen prema marksističkoj ideji o primatu tehno-ekonomske osnove, ali ubeđeni pristalica materijalističkih objašnjenja, on ističe suverenost fiziološke osnove u smislu individualnog organizma. Po njemu kultura najpre postoji kao sredstvo za zadovoljavanje bioloških potreba pojedinaca (glad, san, zaštita od nepogoda, seksualna reprodukcija, itd...). U svim su društvima te potrebe, koje on naziva «primarnim«, nametnule stvaranje jednog »intendantstva zajednice« čiji je zadatak da ih zadovolji. A funkcionisanje tog intendantstva stvara nove, takozvane »sekundarne potrebe«, koje odgovaraju tehničkim, ekonomskim i drugim potrebama. Najzad, uvećavanje broja i diversifikacija aktivnosti koje odgovaraju tim dvema kategorijama potreba, zahtevaju koordiniranje i integraciju bez kojih zajednica ne može dugo da opstane. Ta potreba za integracijom očituje se kroz »tercijarne« potrebe, koje se zadovoljavaju višim aktivnostima, kao što su vera, saznanje ili magija. Ostaje slučaj umetničkih aktivnosti i zabave: one, po Malinovskom, odgovaraju biološkim impulsima inherentnim organizmu pojedinaca (tako igra i sport nalaze najčešće svoj raison d'être u »potrebi za kretanjem«). Sem pomalo simplicističkog karaktera, ono što najviše pada u oči u toj tako privlačnoj teoriji o primatu konkretnog, i tako podozrivoj prema metafizici, je što je baš verbalizam velikog dela njenog sadržaja. Naime, čas argumenti Malinovskog unapred pretpostavljaju postojanje onog što se želi da pokaže, a čas su »potrebe« potpuno izmišljene kako bi se funkcionalno objasnilo prisustvo neke aktivnosti koja neposredno ne odgovara fiziološkim potrebama. A kako dobra pedagogija traži da slike i dijagrami regulišu jedne spram drugih razne aktiv-

nosti i odgovarajuće potrebe, neumoljiva svetlost nam pokazuje neosporne afinitete koji postoje između malinovskijevske teorije i rezonovanja »uspavljujućom osobinom opijuma« kod Molijera. Naravno, nedostatak koji ovde primećujemo isti je kao i onaj od kog pati funkcionalistički kredo u pravom smislu reči i vodi poreklo od te želje da se po svaku cenu racionalizuje jedna plodna intuicija. Zato treba samom Malinovskom pripisati sva ona izvrtanja sopstvene dogme, kojima izdaleka treba da se pokaže uticaj superstruktura na infrastrukturu, kao u sledećem pasusu: »Neozbiljno bi bilo zanemariti činjenicu da je nagon koji dovodi do najjednostavnijeg fiziološkog procesa isto tako savitljiv na nakovnju kulturne tradicije kao što je neumitan zbog svog fiziološkog uzroka« (1944 : 87). Išao je čak dotle da kaže da »izvedene« potrebe (sve one koje nisu fiziološke) nameću čoveku i društvu jednu »sekundarnu formu determinizma« (1944 : 38). Ustupak je veliki, mada je tu možda samo u pitanju pokajnički gest u odnosu na najelementarniji zdrav razum. Na žalost, reč »determinizam« je bila suviše kompromitujuća iz pera teoretičara osumnjičenog da umanjuje značaj unutrašnjeg dinamizma društva u korist jedne statičke koncepcije, inspirisane američkom »kulturnom« antropologijom. Malinovskom su, dakle, zamerili da je hipostazirao kulturu pošto su ga prethodno optužili da je hipostazirao biološke potrebe! Pa ipak, njegova teorija potreba sadrži mnogo toga s čim bi svi čitaoci mogli da se slože. Šta bi se moglo oduzeti, na primer, ovoj rečenici: »naša funkcionalna analiza će pokazati da ne može doći ni do jednog otkrića, ni do jedne revolucije, niti bilo kakve društvene ili intelektualne promene ako nije odgovor na nove potrebe«

(1944 : 41). Drugim rečima, ništa se ne događa dok ne sazri situacija za to!

Ali, nije sve obična tautologija u didaktičkim spisima Malinovskog! Dokaz za to je i činjenica što su neki pojmovi koji igraju fundamentalnu ulogu u njegovom sistemu još i danas predmet živih rasprava. Način na koji je on definisao i upotrebio pojam *Kulture* u svojim predavanjima ili epistemološkim razmišljanjima, kojima obogaćuje *Argonaute* i *Koralne vrtove*, vrlo je rečit primer. U Francuskoj, u kojoj je ova reč usvojena nonšalantno kao kakvo korisno sredstvo, ideja kulture nije postala znak pripadništva nekoj školi, a protiv neke druge škole, tako da je ponekad teško proniknuti u poreklo i suštinu rasprave koje izaziva kod antropologa engleskog govornog područja. Ako smo jednu ljudsku zajednicu posmatrali preko njenih tvorevina (oruđe, tehnike, obredi, pravila, itd.), ili u sklopu društvenih odnosa koji na svim nivoima omogućavaju njeno funkcionisanje, onda smo se na taj način samo opredelili između dve komplementarne perspektive da bismo obuhvatili istu realnost, pri čemu smo u prvom slučaju akcent stavili na kulturu, u drugom slučaju na društvo. Lako je međutim zamisliti da implicitni ideološki razlozi mogu da određuju taj izbor i da na kraju, uz povoljne okolnosti, posebno oboje svaku od ovih orijentacija. Upravo se to dogodilo u slučaju našeg autora, kad je neizbežni konflikt sa Retklif-Braunom, koji je postao teoretičar britanske škole, osigurao nužno razjašnjenje četrdesetih godina ovog veka.

Kao što se Malinovski kolebao kod pojma »funkcije« tako se iz istih razloga kolebao i kod pojma »kulture«: čas je definiše kao aparat koji treba da

zadovolji biološke potrebe čoveka, čas kao sekundarnu okolinu, veštačku sredinu koja je postala značajnija od prirodne sredine, u kojoj čovečja zoološka grupa nastavlja svoju avanturu koja je razlikuje od svih ostalih vrsta. Prva definicija insistira na biološkoj kauzalnosti, tako da oruđa, tehnike i supertehnike, na koje se mogu svesti društvena pravila, nisu ništa drugo do specijalizovani produžeci ljudskog tela. Druga definicija koja u svojoj biti ne bi trebalo da izazove nikakav problem, podrazumeva u stvari, veliku pasivnost čoveka prema snagama koje je stvorila njegova kulturna sredina; o tome svedoči citat o kulturnom determinizmu koji smo napred dali. Parsons (1957) preteruje kad tvrdi da pod uticajem loše shvaćenog biheviorizma Malinovski nije hteo da zamisli mogućnost interakcije između čoveka i njegove veštačke sredine, a da je razmatrao samo jednu asimetričnu situaciju kao što je ona u kojoj se opitne životinje u laboratoriji podvrgavaju raznim spoljnim stimulansima. Neosporno je da ovi spisi više ističu prinudnu ulogu kulture nego preobražaje koje ona doživljava novatorskim ponašanjem pojedinaca i grupa koje sarađuju i sukobljavaju se u okviru istog društva. I tu leži ono što je dvema alternativnim definicijama kulture, ma koliko da izgledaju različite na prvi pogled, zajedničko: bio on biološki ili kulturni, determinizam je konstanta malinovskijevske misli, a ideja o društvenom životu istkanom od sukoba i promena ostaje za njega strana. Kada se, u empirijskoj stvarnosti, sukobi i promene pokažu u punom svetlu, ta misao se ne smiruje dok ih ne svede na kulturne pojave. Nijedan primer ne pokazuje bolje snagu te težnje od načina na koji je analizirana situacija proistekla iz kontakta između belaca i cr-

naca u Africi pod kolonijalnim režimom. Kao što je to istakao Retklif-Braun, Malinovski čitavu stvar svodi na sudar afričkih i evropskih institucija, a ostavlja po strani borbu i nagodbe pojedinaca u okviru mobilnih društvenih struktura. Iz tog se sudara. naravno, rađaju novi oblici koji ne liče mnogo na prvobitne institucije dveju antagonističkih kultura, ali koje Malinovski ne može a da ne definiše kao patološke. Nalazimo se, dakle, pred tvrđenjem da dinamika kulturnog kontakta rađa jednu stvarnost *sui generis,* tvrđenjem koje je odmah demantovao implicitnim pozivanjem na stanje zdravlja i harmonije, čiju bi negaciju predstavljala evolucija koja se odvija u kolonijalnim teritorijama. Našem autoru nije moglo da promakne da je spoj ovih pogleda kontradiktoran, ali mu je verovatno bilo teško, ako ne i nemoguće, da izabere jedan od njih. I stvarno, kako to pokazuju razni tekstovi sakupljeni posle njegove smrti o društvenim i kulturnim promenama. Malinovski je uvek ostao manje-više konfuzno vezan za ideju da su se »primitivna« društva nalazila u stanju stabilne ravnoteže pre dominacije evropskog kolonijalizma. I to u vreme kad je svoja najbolja predavanja posvećivao problemima primenjene etnologije koje su, veoma ozbiljno kao predmet proučavanja, u čistoj formi postavljali problemi odnosâ između kolonizatora i kolonizovanih! Van svake sumnje je da njegovoj nesposobnosti da shvata društvo u smislu promena, u smislu stalnog nastajanja, etnologija duguje pojam »akulturacije« koji će izvesno vreme pomračiti našu viziju kolonijalne istorije koja nam se odigrava pred očima. U stvari, pod tom reči vodiljom primenjene etnologije najpre se skrivalo uverenje da je odnos između crnaca i belaca nužno jednosme-

ran, pri čemu prvi pasivno trpe uticaj koji vrše ovi drugi, mada najozbiljnije studije, preduzete posle toga, otkrivaju sasvim drugačiju stvarnost. Sada se zna da su kolonizatori bili daleko od toga da uvek budu gospodari situacije i da su kolonizirani ne samo imali inicijativu u nekim potezima te velike igre već i intelektualna i materijalna sredstva da stalno izvlače korist iz globalnih promena kako bi poboljšali sopstvene poslove u tradicionalnom okviru plemenskih ili seoskih suparništava. Sa tim su nas upoznali drugi, posebno Maks Glukman (Max Gluckman), koji su na kraju ubedili etnologe da ne postoji nijedno društvo, ma koliko ono bilo »primitivno«, u kome nema stalnih napetosti, teškoća usklađivanja, unutrašnjih sukoba hroničnog karaktera. To Malinovski nije mogao ni da zamisli. Nesumnjivo to je bila cena koju je platio što je dugo od difuzionista branio svoju ideju integrisanog kulturnog totaliteta i što je svoje sopstveno etnografsko iskustvo ograničio na jednu malenu zajednicu koja je ostala po strani od velikih tokova svetske istorije.

VIII

NASLEĐE

U oblasti humanističkih nauka dešava se da ugled nekog profesora traje samo onoliko koliko traje njegov mandat na katedri koju drži. Galamu i šapat divljenja zameni tišina kad nestane autoritet koji obezbeđuje institucija univerziteta. U tom slučaju delo, ukoliko postoji, ostaje bez naslednika kada umre njegov autor, a ponekad padne u zaborav još od trenutka njegovog penzionisanja. Malinovski ne pripada tim pokojnicima bez naslednika. Ono što je ostavio bilo je predmet bučnih prepirki kao što je slučaj sa svakim dobrim nasledstvom. Naslednici su kod njega češće isticali pasivu nego aktivu, pokazujući se baš time kao pravi naslednici, ali je nasledstvo i te kako bilo prihvaćeno. Svakako predavanja Malinovskog o kulturi i funkcionalnoj koheziji društava manje se čitaju nego za njegova života i sve će se manje i manje čitati, ali to sve jače gubljenje naklonosti je upravo najbolji dokaz da je njegov najličniji uticaj bio plodan i da je ono što je najoriginalnije imao da nam kaže bilo shvaćeno i usvojeno.

S kraja na kraj Zapada sve je manje onih koji upražnjavaju kabinetsku etnologiju, a oni koji joj se još posvećuju, snebivaju se dok potanko navode razloge koji su ih sprečili da »rade na terenu«, ili svoj predmet obazrivo nazivaju: »uporedna istorija civilizacije«, »istorija religija«, »sociologija«, itd... Nekadašnju drskost zamenila je nemirna savest. To je

ono što na prvom mestu etnologija duguje Malinovskom. Definitivno je prošlo vreme kada je jedan Marsel Mos, ma koliko bio nakljukan klasičnom filologijom, dozvoljavao sebi da napiše: »yotile«, (trobrijandska reč) što gospodin Malinovski *izvrsno* prevodi: poklon koji zatvara krug razmene, i kada je toliko drugih, na žalost manje talentovanih, uzimalo sebi isključivo pravo na teorijski pristup, a omalovažavalo vrednost opservacija, ili novinu činjenica koje su doneli oni koji su bili na licu mesta. Što je Malinovski, u osami svog intimnog dnevnika, znao da plane protiv svojih informatora ili što, kao žrtva sopstvenog nestrpljenja, nije doneo sa Trobrijanda dovoljno kvantitativnih podataka, ne sme učiniti da zaboravimo da je, zahvaljujući uspehu svojih knjiga i zračenju svog učenja, ustanovio etnologiju kao eksperimentalnu disciplinu, i da se od tada »rad na terenu« priznaje kao neophodna laboratorija. Ogromni značaj njegovog delovanja u toj oblasti mnogo će se bolje shvatiti u Francuskoj u kojoj je etnologija, baš zato što nije imala jednog Malinovskog, ostala dugo nedovoljno razvijena u poređenju sa zemljama engleskog govornog područja. U Francuskoj, je trebalo sačekati 1954. godinu da se pojavi Levi-Stros sa zahtevom da profesori koji se bave nastavom te discipline imaju makar jedan boravak na terenu.

Upotreba domorodačkog jezika kao sredstva ankete, praksa posmatranja s učestvovanjem i neophodnost da se barem dve godine u proseku živi kod stanovništva koje se proučava, sve su to tekovine

koje javno mnjenje ne okleva da prizna Malinovskom, ali uopšteno i pomalo maglovito. Pada u oči, međutim, da su oni profesionalci koji su se potrudili da, jednostavnošću zanatlije, iznesu praktične probleme i metode rada na terenu, to učinili na osnovu identičnih iskustava, a ponekad čak i terminologijom Malinovskog. Uporedimo šta kaže, na primer, Margaret Mid[1]) o učenju domorodačkih jezika i razmišljanja na tu temu u knjizi *Koralni vrtovi* (tom 1 : 453); uzaludno je težiti lingvističkoj preciznosti, a s druge strane dragocena je pomoć koju pruža trajniji boravak i srođenost sa kulturnim kontekstom, jer je važnije da etnograf može da razume jezik nego da nauči da ga govori. I korišćenje fotografije je prilika da se približe ova dva autora: Malinovski sebi prebacuje što nije sačinio zbirku snimaka iz svakodnevnog života i što je tako zanemario sredstvo kojim bi popravio nedostatke ili dvosmislenost svojih zabeležaka, a Margaret Mid žali što se veliki broj etnografa opire sistematskom korišćenju moderne tehnike snimanja, koja jedina omogućava da se prouče najprolazniji ali i najrečitiji aspekti jednog ljudskog društva. Ova dva slučaja intelektualne osmoze daju tačniju predstavu o načinu na koji je uticaj Malinovskog formirao poglede naredne generacije, kad je reč o praksi etnografskog rada.

Prelazeći sada na novine koje je Malinovski uveo u teoriju moramo u njima odmah uočiti nadahnutost zahtevom za totalitetom koji *Argonaute* uvršćuje u remek-dela. Malo je važno što se posle izgubio i što nam njegovi didaktički spisi prikazuju jednu enciklo-

---

[1]) U 2. poglavlju knjige *Anthropologie comme science humaine,* Editions Payot, Paris, 1971.

pedijsku svaštaricu umesto genijalne intuicije koja je davala smisao heterogenoj masi etnografskih materijala, koji gravitiraju oko ekspedicija *kula,* pošto su poruku već uhvatili duhovi najspremniji da iz nje izvuku najveću moguću korist. Ta ideja dugo je privlačila Marsela Mosa, kako to pokazuju njegovi radovi i on ju je temeljno razvio ističući sve njene teorijske implikacije i obezbeđujući joj najširu rasprostranjenost. Međutim, stekavši tada svoje pristalice, ova ideja je nastavila da se širi dobrih pola veka, sve do naših dana. Mada je sada u modi sve veće segmentiranje etnologije u specijalizirane i, autonomije željne, discipline, kao što su »ekonomska antropologija«, a naročito »politička antropologija«, čiji program odbacuje osnovnu ideju Malinovskog i Mosa, ipak pojam totaliteta još uvek nadahnjuje najznačajnija dela našeg vremena, Levi-Strosovo, posebno.

Drugi razlog što moramo da se suprotstavimo ustaljenim idejama i da odamo priznanje *teorijskoj* plodnosti Malinovskog nalazi se u njegovom doprinosu našem poznavanju »primitivnih« ekonomija. Ne znači to biti nepravedan prema autorima kao što je Ternvald (Thurnwald), ako se iznese tvrdnja da bi savremeni radovi bili upravo nezamislivi da nije bilo otkrićâ do kojih se došlo na Trobrijandskim ostrvima. Vrednost delâ kao što su *Argonauti* i *Koralni vrtovi* ogleda se — zahvaljujući težnji našeg autora za totalitetom — više u tome što je u njima izneta suština problema »primitivne« ekonomije, način na koji taj problem treba postaviti kao i metodološke hipoteze za njegovo rešavanje, nego u tome što predstavljaju materijal koji je za tu epohu jedinstven po svom kvalitetu. Svakako da je Mos i u tom pogledu mnogo učinio, da teoretičarima razjasni sve pojedinosti ovih

revolucionarnih otkrića. Ali, dovoljno je samo baciti pogled na najnovije studije o ovom ili onom posebnom vidu, ili ovoj ili onoj instituciji karakterističnoj za »primitivne« ekonomije, pa da se vidi da se na svakom koraku nailazi na pitanja koja su podsticala Malinovskog u njegovom istraživačkom radu, kao i na pojave koje je opisao. Tako je sa pojmovima recipročnosti i preraspodele koji dominiraju čitavom analizom ekonomskih sistema koju je *Polani* (Polanyi) izvršio kroz vreme i prostor: bilateralne razmene između partnera *kula* i priliv-odliv hrane u ruke-iz ruku trobrijandskog poglavice koji je gomila i preraspodeljuje, izvor su, kako je sâm priznao, njegovog razmišljanja (posebno 1944. i 1957.). Isto tako Dalton) (Dalton), čija su istraživanja (1965. i 1970.) o »primitivnom novcu« i nakitu i dragocenim predmetima, toliko doprinela da se razmrsi jedna konfuzna tema, uzima za polaznu tačku i sirovu građu svoje teorijske razrade, opservacije koje je Malinovski prikupio o *vaygua*. Najzad i rasprave Firta (Firth, 1967) i Salisberija (Salisbury, 1965) o pojmu vrednosti u ekonomskom smislu bile su podstaknute *Argonautima*.

Ako, zauzvrat, postoji oblast u kojoj se većina specijalista slaže u mišljenju o jalovosti ideja Malinovskog, pa čak i njegovom sasvim nazadnom uticaju na jednu mladu nauku koja mnogo obećava, to je upravo proučavanje srodstva. I kao da je hteo da unapred prizove i opravda osudu svojih sledbenika i da se od nje odbrani, potrudio se da javno izrekne sopstvenu odbojnost prema onome što je nazvao »algebra srodstva« (analiza terminologijâ srodstva). To je značilo opasno provocirati mnoge algebriste. Sem toga, najavljivao je, u nekoliko navrata, objav-

ljivanje kompletne i definitivne monografije o srodstvu na Trobrijandskim ostrvima, i to veliko delo, na koje je on sâm pripremio željnu publiku, nikada nije ugledalo svetlost dana. Za većinu to je značilo priznavanje sopstvenog poraza. I najzad, kako su dve intelektualne mode, jedna za drugom, odale priznanje onome što je on zanemario ili otvoreno kritikovao, neizbežno je bilo da ga proglase za naučnika bez pronicljivosti ili čak sklonog da vuče unazad.

Prva moda: pod uticajem Retklif-Brauna mlade generacije etnologa su se zainteresovale za najformalnije ili formalizovanju lako podložne aspekte srodničkih odnosa (pravni i terminološki aspekti posebno), dok je Malinovski čitavog života usredsređivao svoja interesovanja i napore na njihove psihološke aspekte. Kad je, povrh toga, Amerikanac Luis Morgan, pionir istraživanja terminologije srodstva, doživeo ponovnu naklonost, kao i evolucionističke teorije, za koje je vezao svoju naučnu sudbinu, svi su se setili »neinteligentnog neprijateljstva« Malinovskog u odnosu na njega i ta je okolnost sve samo još pogoršala (vid. Fortes 1969, na primer). Druga moda: sve veći broj etnografskih istraživanja u Africi je, iznoseći na videlo kapitalnu političku ulogu najširih srodničkih grupa (klanovi, rodovi) i njihove procese segmentacije, dao sasvim različitu orijentaciju proučavanjima srodstva, koje je Malinovski najčešće svodio na opisivanje međuindividualnih odnosa. Posebno burna reagovanja izazvalo je skoro nastrano insistiranje Malinovskog na nuklearnoj ili bračnoj porodici, koja je polazište i ishodište svih njegovih razmišljanja u toj oblasti. Ne samo da je ono bilo prevaziđeno naučnim napretkom već je, pre svega bilo posmatrano kao očigledan dokaz neizlečivog

etnocentrizma: ni prethodna razuveravanja Malinovskog, ni njegovi sopstveni napadi etnocentrizma, nisu ga sačuvali od optužbe da je u *Trope* preneo model evropske građanske porodice!

Međutim, poput kretanja plime i oseke, što je čest slučaj sa modom, upravo mu je neprekidno dorađivanje »algebre srodstva« paradoksalno donelo blistavu rehabilitaciju. Ta rehabilitacija, obavljena u dve faze, oslanjala se na dva veoma različita niza argumenata od kojih je jedan komparativnog, a drugi logičkog reda. Najpre je kompiliranje i kritičko ispitivanje ogromne zbirke statističkih podataka o 250 različitih društava omogućilo Mardoku (1949) da potvrdi univerzalni i centralni karakter nuklearne porodice kao institucije koja ima sopstvenu fizionomiju. Drugo, obrada terminologijâ srodstva jednom novom metodom, takozvanom »komponencijalnom analizom«[1]) koja udružuje sredstva moderne semantike i formalne logike, dovela je najbriljantnijeg stručnjaka Launsberija (1964, 1965) do zaključka da dobijeni rezultati posredno pokazuju valjanost ili, barem, plodnost ekstenzionističke teorije Malinovskog. Pitajući se iz kojih razloga jedan isti termin može, u datom jeziku, da označava više vrlo različitih srodnika, pri čemu se majčina sestra i njene sestre od tetaka, ujaka, stričeva zovu isto kao i majka, na primer, Malinovski je izneo hipotezu da ime dato najbližem rođaku, u ovom slučaju majci, biva postepeno proširivano na one dalje rođake, ovde sestra i njene sestre od tetaka, ujaka, stričeva, koji imaju, otprilike, isto ponašanje prema detetu. Na osnovu

[1]) O raspravi — na francuskom jeziku — o ciljevima, metodu i ograničenjima komponencijalne analize, videti Panof (1965).

ovog procesa proširivanja, postojalo bi, po njemu, ireverzibilno psihološko kretanje deteta koje, postepeno, otkriva bića iz kojih se sastoji njegova društvena sredina, pri čemu se majka, otac i sva ona braća i sestre prvi pojavljuju u njegovom iskustvenom polju, dok ujne, ujaci, tetke, teče, strine i stričevi dolaze tek kasnije a braća iz klana i drugi afektivno neutralniji rođaci bivaju poslednji upoznati. Ta je teorija izazvala prilično podsmeha, toliko je izgledala naivna i etnocentrička sa svojom pretpostavkom da su članovi nuklearne porodice važniji za afektivni razvoj deteta nego dalji rođaci. Činjenica što je to tačno kod Evropljana, prebacivali su mu, ne daje nam pravo da to proširujemo na slučaj egzotičnih društava; u tim društvima u kojima klanovi, rodovi itd. igraju odlučujuću ulogu, upravo je pripadništvo jednoj istoj grupi tog tipa ono zahvaljujući čemu se nekoliko bližih ili daljih rođaka označava istim terminom. Međutim, ne samo da je dokazano da je objašnjenje zajedničkim pripadništvom klanu ili rodu neadekvatno nego je otkrivanje kategorija implicitnih u svakom srodničkom terminu — što je zadatak komponencijalne analize — postavilo jedan logički zahtev: nužnost da se razlikuje primarna od izvedene denotacije. Launsberi je odatle izvukao zaključak, koji se nametao i našao mu, bar kod Trobrijanđana, potvrdu u sociološkim podacima kao što su pravila o nasleđivanju.

Pokazujući odbojnost prema psihološkim interpretacijama srodstva koje nam je ostavio Malinovski, mnogi etnolozi zaboravljaju da istaknu trajni značaj nekih otkrića kojima je on autor i koja se danas smatraju azbukom proučavanja matrilinearnih sistema. Da bi pobio Frojda, kao i da bi razvio svoju teoriju

edipovskog kompleksa, on je, posmatranjem i apstrakcijama, izradio ono što bi se danas zvalo »model« pokazujući, u njihovoj međuzavisnosti, osnovne faktore matrilinearne dinamike. Opsesija incesta između brata i sestre, stalna napetost između zetova, prostor za manevrisanje deteta između oca i ujaka i sve dijalektičke mogućnosti uključene u inkompatibilnost pravila filijacije sa pravilom o stanovanju, sve je to sadržano u knjizi *Otac u primitivnoj psihologiji*, a isto to nalazimo, iskazano otprilike istim rečima, u velikoj metodološkoj sintezi koju je dao Šnajder (Schneider, 1961). Uticaj Malinovskog je posebno jasan u strogo sociološkoj formulaciji odnosa srodstva, pri čemu su odnosi oca i majke definisani njihovim funkcijama u sistemu, a ne krvnim vezama. Neko će možda reći da Malinovski nije bio mnogo zaslužan za formiranje te ideje, onako prožet kako je bio trobrijandskom dogmom kojom je ocu poricao bilo kakvu biološku ulogu u rađanju. To bi bilo netačno i nepravično, jer je on tu ideju već branio u svojoj monografiji o australijskoj porodici, iz 1913. godine: treba to ponovo pročitati. U svakom slučaju to je prijatno iznenađenje od strane jednog etnologa kojeg često smatraju nesposobnim da vidi išta dalje od bioloških veza u fenomenu srodstva.

Jedini važan aspekt dela Malinovskog, koji ni u kome nije dobio nastavljača, jeste njegov »književni talenat« više puta pomenut na prethodnim stranicama. To ne znači da niko nije pokušao da ga imitira, ali je rezultat redovno bio povremeni procvat »literature u kojoj čujemo kako vetar duva u palmama kokosovog oraha«, kako piše jedan od njegovih bivših đaka. Margaret Mid, čije se naučne zasluge ne dovode u pitanje, daje dobar primer za to u jednoj od svojih

najpopularnijih knjiga; kako je to daleko od *Argonauta!* Uzmimo drugu repernu tačku: isto su toliko daleki i *Tužni Tropi* Levi-Strosa, u kojima se nastavlja slavna tradicija »filozofskog putovanja« u kojima bi se uzalud tražilo ono što čini paradoks Malinovskog: uspeh jednog naučnog dela pomoću sredstava svojstvenih književnom stvaralaštvu. Šta se to dogodilo? Jednom priznata kao univerzitetska disciplina, etnologija je neprestano pokušavala da ojača svoj naučni uticaj imitirajući suvoparnost i stručnost starijih disciplina i to bi moglo da objasni sve veće udaljavanje od oblikâ nadahnutih literaturom. Istovremeno, problemi koje sebi postavljaju etnolozi menjali su se uporedo sa našim upoznavanjem sve većeg broja egzotičnih društava i rušenjem njihovih tradicionalnih kultura. Zato su čisto deskriptivne studije, kao što su *Baloma* ili *Seksualni život divljaka,* postepeno gubile svoju privlačnost u očima profesionalnih istraživača koji su svoje napore sve više usredsređivali na pedantnost u prikupljanju informacija, stvaranje statističkih nizova i razvoj mnogih postupaka formalizacije. Predstava o zamašnosti te evolucije steći će se ako se pogleda koliku naklonost uživaju istraživanja podstaknuta strukturalizmom (Retklif-Braun, a zatim Levi-Stros) i ona čije je ishodište komponencijalna analiza *(Gudnaf,* Launsberi) ili etnonauka (Konklin). Sve naglašenija specijalizacija u publikacijama i sve rasprostranjenija ravnodušnost prema humanističkim naukama i književnim izvorima intelektualne produkcije: ta dva udružena kretanja omogućavaju da se razume zašto nijedan etnolog nije upotrebio sredstvo koje je izumeo Malinovski kako bi nam »čoveka pokazao, ne u bareljefu, već trodimenzionalno«[1]).

[1]) Džems Frejzer u svom predgovoru *Argonautima.*

BIBLIOGRAFIJA

Glavna dela Bronislava Malinovskog

1913/a *The family among the Australian aborigines,* London

1913/b Prikaz Dirkemovih »Elementarnih oblika religijskog života«, u časopisu *Folklore* 24 : 525—31.

1915 *The natives of Mailu,* Transactions and Proceesings of the Royal Society of South Australia, Melbourne.

1916 »Baloma: the spirits of the dead in the Trobriand Islands« u *Journal of the Royal Anthropological Institute* 46 : 353—430.

1920 »Kula«, u *Man* 51.

1921 »The primitive economics of the Trobriand islanders«, u *Economic Journal* 31 : 1—16.

1922 *Argonauts of the Western Pacific,* London

1923 Prikaz Frejzerove »Zlatne grane«, u *Nature* 111 : 658—662.

1926/a »Anthropology«, u Encyclopaedia Britannica, 13. izdanje.

1926/b *Crime and Custom in savage society,* London.

1927/a *Sex and repression in savage society,* London.

1927/b *The father in primitive psychology,* London.

1929/a *The sexual life of savages in North-Western Melanesia,* London.

1929/b »Kinship«, u *Encyclopaedia Britannica,* 14. izdanje.

1929/c »Marriage«, u *Encyclopaedia Britannica,* 14. izdanje.

1931 »Culture«, u Encyclopaedia of the Social Sciences, tom 4, New York.

1932 Predgovor za knjigu R. Fortune, *Sorcerers of Dobu,* London.

1935 *Coral Gardens and their magic,* tom 2, London.

1936 Predgovor za knjigu R. Firth, *We, the Tikopia,* London.

1938 Predgovor za knjigu Jomo Kenyatta, *Facing Mount Kenya,* London.

1944 *A scientific theory of culture,* Chapel Hill, North Carolina.

1945 *The dynamics of culture change,* posthumni zbornik radova, izdao Ph. Kaberry, London.

1948 *Magic, science and religion,* novo izdanje »Baloma ...« (1916), »Magic, science and religion« (1925) i »Myth in primitive psychology« (1926), sa predgovorom R. Redfield-a, Glencoe, U.S.A.

1967 *A diary in the strict sense of the term,* izdala G-đa Malinovski, New York i London.

Knjige i članci drugih autora pomenuti u ovoj knjizi

CONKLIN, H., 1964, "Ethnogenealogical method", in W. H. Goodenough, (Éd.) *Explorations in cultural anthropology,* New York.

DALTON, G., 1965, "Primitive money", in *American Anthropologist,* vol. 67, p. 44—65.

DALTON, G., 1970, "The monetary role of valuables in Malinowski's Trobriands", article ronéotypé.

DURKHEIM, E., 1912, *Les formes élémentaires de la vie religieuse,* Paris.

EVANS-PRITCHARD, E., 1969, *Anthropologie sociale,* Paris.

FIRTH, R., 1957, (Éd.) *Man and culture an evaluation of the work of Bronislaw Malinovski,* Londres.

FIRTH, R., 1967, "Themes in economic anthropology : a general comment" in Firth (Éd.), *Themes in economic anthropology,* Londres.

FORTES, M., 1969, *Kinship and the social order : the legacy of Lewis H. Morgan,* New York.

FOX, R., 1967, "Totem and taboo reconsidered", in E. R. Leach (Éd.) *The structural study of myth and totemism,* Londres.

FRAZER, J., 1890, *The golden bough,* Londres. Trad. franç. *Le rameau d'or,* Paris 1924.

FREUD, S., 1913, *Totem et Tabou.*

GLUCKMAN, M., 1959, *Custom and conflict in Africa,* Glencoe.

JONES, E., 1925, "Mother-right and the sexual ignorance of savages". *International Journal of Psychoanalysis,* vol. 6, p. 109—130.

LEACH, E. R., 1957, "The epistemological background to Malinowski's empiricism", in R. Firth (Éd.), *Man and culture.*

LEACH, E. R., 1962, "On certain unconsidered aspects of double-descent systems", in *Man,* vol. 62, p. 130—134.

LEVI-STRAUSS, C., 1955, *Tristes tropiques,* Paris.

LEVI-STRAUSS, C., 1958, *Anthropologie structurale,* Paris.

LOUNSBURY, F., 1964, "The formal analysis of Grow and Omaha-type kinship terminologies, in W. Goodenough (Éd.), *Explorations in cultural anthropology,* New York.

LOUNSBURY, F., 1965, "Another view of the Trobriand kinship categorie", in *Americrn Anthropologist,* vol. 67, p. 142—185.

MAUSS, M., 1925, "Essai sur le don", in *Année sociologique,* t. 1, réédition in *Sociologie et anthropologie,* Paris 1950.

MEAD, M., 1971, *L'anthropologie comme science humaine,* Paris.

MORGAN, L. H., 1877, *Ancient society,* Londres.

MURDOCK, G. P., 1949, *Social structure,* New York.

PANOFF, M., 1965, "La terminologie de la parenté en Polynésie : essai d'analyse formelle", in *L'Homme,* vol. 5, p. 60—87.

PANOFF, M., 1968, "The notion of double self among the Maenge of New Britain", in *Journal of the Polynesian Society,* vol. 77, p. 275—295.

PARSONS, T., 1957, "Malinowski and the theory of social systems", in R. Firth (Éd.), *Man and Culture,* Londres.

POLANYI, K., 1944, *The great transformation,* New York.

POLANYI, K., 1957, "The economy as instituted process", in K. Polanyi, C. Arensberg, W. Pearson (Éds.), *Trade and Markets in the early empires,* Glencoe, U.S.A.

RADCLIFFE-BROWN, A. R., 1952, *Structure and fonction in primitive society,* Londres.

RICOEUR, P., 1969, *Le conflit des interprétations,* Paris.

SALISBURY, R., 1965, *From stone to steel,* Melbourne et Londres.

SCHNEIDER, D., 1961, "The distinctive features of matrilineal descent groups", in D. Schneider and K. Gough (Éds.), *Matrilineal kinship,* Berkeley et Los Angeles.

WESTERMARCK, E., 1891, *The history of human marriage,* Londres.

SADRŽAJ

Mišel Panof
MALINOVSKI

*

Izdaje: Beogradski izdavačko-grafički zavod,
Bulevar vojvode Mišića 17, 11000 Beograd

*

Za izdavača: Vladimir Stojšin

*

Tiraž: 3.000 primeraka

*

Štampa: Beogradski izdavačko-grafički zavod